

Т.В. Дуткевич

Психологія освіти: робоча програма і практикум

Навчально-методичний посібник

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кафедра психології освіти

Т. В. Дуткевич

Психологія освіти: робоча програма і практикум

Навчально-методичний посібник

Видавництво «КНТ»
Київ – 2023

УДК 378.147 : 159.9(075.8)
ББК 88.8я73
Д 84

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
(Протокол № 10 від 30 серпня 2023 року)

Дуткевич Тетяна Вікторівна

Психологія освіти: робоча програма і практикум : навчально-методичний посібник / Дуткевич Т.В. – Київ: КНТ, 2023. – 98 с.

Рецензенти:

Кучинська І.О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Столяренко О.Б. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут».

Хамелюк Т.О. – практичний психолог Кам'янець-Подільського ліцею № 9 імені А.М. Трояна.

У навчально-методичному посібнику подано робочу програму навчальної дисципліни «Психологія освіти», практикум з розробками практичних занять (дев'ять тем) та питання до поточного і підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти. Розробка кожного практичного заняття містить мету, використані методи, перелік теоретичних питань для обговорення, список літератури, завдання на самостійну роботу, практичну (лабораторно-практичну) роботу, завдання і питання для індивідуального виконання, завдання тестового контролю знань. Застосовано активні й творчі методи навчання (складання майнд-карт і схем, обговорення, дискусії, групова робота, міні-дослідження, творчі завдання).

Передбачено самостійні завдання, що виконуються у формі конспектування, підготовки есе, повідомлень, розроблення проєктів тощо.

Посібник рекомендується студентам галузі знань 01 Освіта другого (магістерського) рівня вищої освіти, може використовуватись викладачами однойменної дисципліни, у системі підвищення кваліфікації педагогів і психологів закладів освіти.

ISBN 978-966-373-987-8

© Дуткевич Т.В., 2023
© ТОВ «КНТ», 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
ПРАКТИКУМ.....	24
Тема 1. Психологія освіти як галузь наукового знання. Психологічні особливості технологій освіти	24
Тема 2. Актуальні питання психології навчальної діяльності (учіння).....	29
Тема 3. Актуальні питання психології навчання як співпраці педагога з учнями.....	35
Тема 4. Психологічні закономірності організації та розвитку уваги учнів в освітньому процесі. Управління педагогом пізнавальним процесом сприймання в учнів	40
Тема 5. Психологічні закономірності організації та розвитку пам'яті учнів в освітньому процесі.....	48
Тема 6. Психологічні закономірності організації та розвитку мислення учнів в освітньому процесі.....	54
Тема 7. Актуальні питання психології виховання.....	60
Тема 8. Робота педагога зі здобувачами освіти, які пережили психічну травму. Розвиток професійної свідомості й професіоналізму педагога.....	70
Тема 9. Конфліктологічна культура педагога. Психологія педагогічної творчості.....	76
Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів	85
Питання для поточного і підсумкового контролю	88
Відповіді на завдання тестового контролю знань.....	91
Оцінка студентами якості викладання навчальної дисципліни.....	93

ВСТУП

Психологія освіти є напрямком фундаментальних досліджень закономірностей розвитку й функціонування соціуму і особистості, взаємозв'язку природного і соціального, культурного й індивідуального в становленні людини, механізмів, засобів і шляхів перетворення розвитку на саморозвиток. Психологія освіти розкриває важливі питання культурного становлення людини в онтогенезі, психологічні механізми і процеси розвитку вищих психічних функцій, когнітивних здібностей, особистісних потенціалів.

Психологія освіти виступає також як галузь прикладної психології, що дозволяє, базуючись на розумінні закономірностей психічного та особистісного розвитку людини, вибудовувати її освіту з метою ефективної соціалізації через залучення до духовного багатства культури і виведення на активну позицію суб'єкта творчої діяльності.

У навчально-методичному посібнику подано робочу програму навчальної дисципліни «Психологія освіти» та практикум з розробками практичних занять (дев'ять тем), питання для поточного і підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти. Розробка кожного практичного заняття містить мету, використані методи, перелік теоретичних питань для обговорення, список літератури, завдання на самостійну роботу, практичну (лабораторно-практичну) роботу, завдання і питання для індивідуального виконання, завдання тестового контролю знань. Використано активні й творчі методи навчання (складання майнд-карт і схем., обговорення, дискусії, групова робота, міні-дослідження, творчі завдання).

Окремі практичні роботи носять інтерактивний характер, передбачають групову роботу студентів. Інтерактивні завдання поєднують активізацію як розумової

діяльності, так і спілкування між студентами. Інтерактивним завданням властива значна варіативність і потенційна можливість різних модифікацій, що дозволяє користувачам посібника адаптувати їх відповідно до конкретних умов.

При розробці практичних занять використано матеріали наукових та навчально-методичних праць українських (І.А.Зязюна, Г.С.Костюка, В.Г.Кременя, С.Д.Максименка, Ю.І. Машбиця, С.О.Сисоєвої, М.Л. Смульсон та ін.) і зарубіжних (Дж.Дьюї, К.Коффки, Ж.Піаже, Е.Торндайка та ін.) учених. Передбачено самостійне опрацювання студентами низки першоджерел, до яких належать фрагменти наукових робіт провідних українських психологів і педагогів. Самостійні завдання виконуються у формі конспектування, підготовки есе, повідомлень, розроблення проектів тощо.

З метою підсумкового контролю програмових результатів вивчення навчальної дисципліни «Психологія освіти» запропоновано перелік контрольних питань.

Навчально-методичний посібник рекомендується здобувачам вищої освіти галузі знань 01 Освіта ОС Магістр, може використовуватись викладачами однойменної дисципліни, у системі підвищення кваліфікації педагогів і психологів закладів освіти.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Психологія освіти

для підготовки здобувачів освіти другого (магістерського)
рівня вищої освіти
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни “Психологія освіти” є вдосконалення компетентностей здобувачів освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти щодо психологічного забезпечення освітнього процесу в сучасному закладі освіти.

2. Обсяг дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік навчання	1	1
Семестр вивчення	1 (2)	1 (2)
Кількість кредитів ЄКТС	3	3
Загальний обсяг годин	90	90
Кількість годин навчальних занять	30	12
Лекційні заняття	12	4
Практичні заняття	18	8
Семінарські заняття	0	0
Лабораторні заняття	0	0
Самостійна та	60	78
Форма підсумкового	залік	залік

3. Статус дисципліни – обов'язковий освітній компонент професійної підготовки.

4. Передумови для вивчення дисципліни. Передумовою для вивчення освітнього компоненту "Психологія освіти" є володіння знаннями освітніх компонентів "Психологія", "Педагогіка", фахових методик викладання навчальних дисциплін, проходження виробничої педагогічної практики.

5. Програмні компетентності навчання

- Здатність керуватися в професійній діяльності знаннями з психології, володіти психологічними основами управління освітнім процесом в інтересах забезпечення всебічного розвитку здобувачів освіти.
- Спроможність використовувати професійно-психологічні знання для вдосконалення освітніх технологій на засадах гуманістичної парадигми.
- Здатність до організації навчальної діяльності здобувачів освіти з урахуванням їх психологічних особливостей.
- Спроможність застосовувати професійно-психологічні знання у виховній та організаційній діяльності.
- Здатність до розвитку і саморозвитку педагогічного професіоналізму й професійно-педагогічної культури.

6. Очікувані результати навчання з дисципліни

- Знання з психології навчально-пізнавальних процесів здобувачів освіти, вміння використовувати їх з метою управління освітнім процесом.
- Професійно-психологічні знання та вміння з удосконалення освітніх технологій на засадах гуманістичної парадигми.

- Володіння методами та прийомами організації навчальної діяльності здобувачів освіти з урахуванням їх психологічних особливостей.
- Навички застосування професійно-психологічних знань у виховній та організаційній діяльності.
- Володіння мотивами, способами, методами розвитку і саморозвитку педагогічного професіоналізму й професійної культури.

7. Методи навчання.

Лекції (з використанням методів пояснення нового матеріалу, елементів проблемного навчання і візуалізації); практичні заняття (з використанням кейс-методу, навчальних дискусій, бесіди, діалогу; групових методів; практичних завдань, самостійної роботи), єдність дедукції та індукції, робота з навчальною літературою, робота у модульному об'єктноорієнтованому навчальному середовищі Moodle.

8. Засоби діагностики результатів навчання

Практичні завдання, проблемно-творчі завдання, тестові завдання, модульна контрольна робота, питання заліку.

9. Програма навчальної дисципліни

Денна форма здобуття вищої освіти

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	<i>У тому числі</i>						
	разом	лекційні	практичні	семінарські	лабораторні	самот. обога	Індивід.робота
Змістовий модуль 1.							
Тема 1. Психологія освіти як галузь наукового знання	7	1	1	-	-	5	-
Тема 2. Гуманістична парадигма освітнього процесу	7	1	-	-	-	6	-
Тема 3. Психологічні особливості технологій освіти	7	2	1	-	-	4	-
Тема 4. Актуальні питання психології навчальної діяльності (учіння)	7	1	2	-	-	4	-
Тема 5. Актуальні питання психології навчання як співпраці педагога з учнями	6	1	2	-	-	3	-
Тема 6. Психологічні закономірності організації та розвитку уваги учнів в освітньому процесі	6	-	1	-	-	5	-
Тема 7. Управління педагогом пізнавальним процесом сприймання в учнів	6	-	1	-	-	5	-

Тема 8. Психологічні закономірності організації та розвитку пам'яті учнів в освітньому процесі	6	1	2	-	-	3	-
Тема 9. Психологічні закономірності організації та розвитку мислення учнів в освітньому процесі	6	1	2	-	-	3	-
Тема 10. Актуальні питання психології виховання	7	1	2	-	-	4	-
Тема 11. Робота педагога зі здобувачами освіти, які пережили психічну травму	6	1	1	-	-	4	-
Тема 12. Розвиток професійної свідомості й професіоналізму педагога	6	1	1	-	-	4	-
Тема 13. Конфліктологічна культура педагога	6	1	1	-	-	4	-
Тема 14. Психологія педагогічної творчості	7	-	1	-	-	6	-
Разом	90	12	18	-	-	60	-

Заочна форма здобуття вищої освіти

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	<i>У тому числі</i>						
	разом	лекційні	практичні	семінарські	лабораторні	самот. робота	Індивід. робота

Змістовий модуль 1.							
Тема 1. Психологія освіти як галузь наукового знання	7	1	1	-	-	5	-
Тема 2. Гуманістична парадигма освітнього процесу	7	-	-	-	-	7	-
Тема 3. Психологічні особливості технологій освіти	7	-	1	-	-	7	-
Тема 4. Актуальні питання психології навчальної діяльності (учіння)	7	-	-	-	-	7	-
Тема 5. Актуальні питання психології навчання як співпраці педагога з учнями	6	1	2	-	-	3	-
Тема 6. Психологічні закономірності організації та розвитку уваги учнів в освітньому процесі	6	-	-	-	-	6	-
Тема 7. Управління педагогом пізнавальним процесом сприймання в учнів	6	-	-	-	-	6	-
Тема 8. Психологічні закономірності організації та розвитку пам'яті учнів в освітньому процесі	6	-	1	-	-	5	-
Тема 9. Психологічні закономірності організації та розвитку мислення учнів в освітньому процесі	6	-	1	-	-	5	-
Тема 10. Актуальні питання психології виховання	7	2	2	-	-	3	-
Тема 11. Робота педагога зі здобувачами освіти, які пережили психічну травму	6	-	-	-	-	6	-

Тема 12. Психологічні особливості педагогічного професіоналізму	6	-	-	-	-	6	-
Тема 13. Конфліктологічна культура педагога	6	-	-	-	-	6	-
Тема 14 Психологія педагогічної творчості.	7	-	-	-	-	7	-
Разом	90	4	8	-	-	78	-

10. Форми поточного та підсумкового контролю

- Перевірка глибини засвоєння знань, рівня сформованості навичок та умінь студентів відбувається у формі поточного, проміжного та підсумкового видів контролю.
- Поточний контроль здійснюється на кожному занятті, має навчальний характер, може проводитися в формі усного і письмового опитування, виконання практичних та тестових завдань.
- Проміжний контроль здійснюється з метою перевірки рівня засвоєння теоретичного і практичного матеріалу змістових модулів та передбачає виконання студентами завдань для модульного контролю.
- Підсумковий контроль проводиться у формі модульної контрольної роботи після закінчення вивчення змістового модуля і заліку після закінчення вивчення навчальної дисципліни.

11. Критерії оцінювання результатів навчання

Поточний і модульний контроль (100 балів)			Разом
Змістовий модуль 1 (100 балів)			
Поточний контроль	Самостійна робота	Модульна контрольна робота	
30	19	51	100

Максимальний бал оцінки поточної успішності здобувачів вищої освіти становить 12, що переводиться у 30-бальну систему у наступному порядку: (Сер. бал.х 0,05+0,4) х30
Поточний контроль - 30 балів, самостійна робота -19 балів, МКР - 51 бал. Разом – 100 балів.

Оцінювання навчальної діяльності здобувачів вищої освіти

Поточний контроль

30 балів

Максимальна кількість балів, яку може отримати студент за результатами роботи на практичних заняттях за модуль складає 30 балів (за умови виконання всіх видів роботи, які передбачені планами практичних занять).

Максимальний бал оцінки поточної успішності студентів на навчальних заняттях – 12. Оцінювання на навчальних заняттях переводяться у 30-бальну систему у наступному порядку:

(Сер. бал.х 0,05+0,4) х30

Якщо студент не відпрацював пропущені навчальні заняття, не виправив оцінки 0,1,2,3, отримані на навчальних заняттях, не виконав модульної контрольної роботи (МКР), завдання самостійної та індивідуальної роботи менше ніж на 60% від максимальної кількості балів, виділених на ці види робіт, він вважається таким, що має академічну заборгованість за результатами поточного контролю.

Пропущені заняття студент має обов'язково відпрацювати. За відпрацьовані лекційні заняття викладач робить відмітку в журналі обліку роботи академічної групи, за практичні заняття нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого рівня (10, 11, 12).

Студенту, який не виконав поточних домашніх завдань, не підготувався до навчальних занять, в журнал обліку роботи академічної групи ставиться 0 балів.

Студент, знання, уміння і навички якого на навчальних заняттях за 12-бальною шкалою оцінено від 1 до 3 балів, вважається таким, що недостатньо підготувався до цих занять і має академічну заборгованість за результатами поточного контролю. Поточну заборгованість, пов'язану з невідповідністю або недостатньою підготовленістю до навчальних занять, студент повинен ліквідувати. За ліквідацію поточної заборгованості нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого рівня (10, 11, 12).

Критерії оцінювання знань, умінь, навичок студентів на навчальних заняттях

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах (за 12-бальною шкалою)	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, фактів без зв'язку між ними, відповідає на запитання, які потребують відповіді „так” чи „ні”.
	2	Студент не достатньо усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні „так” чи „ні”; може самостійно знайти в підручнику відповідь.

	3	Студент намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі закономірності; робить спроби виконання вправ і завдань репродуктивного характеру; за допомогою викладача виконує прості вправи за готовим алгоритмом.
Середній (репродуктивний)	4	Студент володіє початковими знаннями, здатний виконати вправи і завдання за зразком; орієнтується в термінах, поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі.
	5	Студент розуміє суть навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з окремими помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацювати частину навчального матеріалу; виконує прості вправи і завдання за алгоритмом, але окремі висновки є нелогічними та непослідовними.
	6	Студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати явища освітнього процесу, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час виконання вправ і завдань за алгоритмом, послуговуватися додатковими джерелами.

Достатній (алгоритмічно дієвий)	7	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими поняттями, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовувати термінологію; складати таблиці, схеми.
	8	Знання студента досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати повідомлення і обґрунтувати його положення.
	9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить поняття, категорії; формулює визначення; може самостійно опрацьовувати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички.
Високий (творчо-професійний)	10	Студент володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати особливості освітніх процесів; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні здобутки науки; самостійно визначає мету власної діяльності; виконує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує

	знання, аналізуючи різні явища, процеси.
11	Студент володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності; оцінювати різноманітні мовні явища, процеси.
12	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності в навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні ситуації та завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й схильності; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.

Самостійна робота - 19 балів

Самостійна робота оцінюється за наслідками перевірки виконання завдань, винесених на самостійну роботу, під час практичних занять та консультацій.

Критерії оцінювання відповідей студентів на питання самостійної роботи

Критерії	Бали
<ul style="list-style-type: none"> - свідоме, глибоке і повне засвоєння і розуміння програмного матеріалу; - виклад матеріалу логічний, послідовний, лаконічний, аргументований; - уміння аналізувати відповідні положення, поняття, твердження; - самостійне, творче застосування знань. 	18-19 балів
<ul style="list-style-type: none"> - свідоме, з незначними помилками і прогалинами засвоєння програмного матеріалу; - деякі порушення логіки та послідовності відповіді; - самостійне репродуктивне застосування знань. 	15-17
<ul style="list-style-type: none"> - механічне засвоєння програмного матеріалу з великими прогалинами; - порушення логіки та недостатня самостійність мислення. - репродуктивне застосування знань за вказівками викладача. 	12-14
<ul style="list-style-type: none"> - фрагментарне засвоєння матеріалу з великими прогалинами; - відсутність самостійності, неспроможність виправити помилки при зауваженні чи додаткових запитаннях. 	До 12 балів

Модульна контрольна робота (51 бал) складається з трьох завдань, кожне з яких оцінюється у 17 балів. За модульну контрольну роботу студент може отримати до 51 балу. При отриманні менше 31 балів модульна

контрольна робота вважається не виконаною і студент отримує можливість її перескладати.

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи (у формі відповідей на питання)

Оцінка відмінно (A) 48-51 балів. Студент повно та глибоко розкриває та грамотно викладає теоретичні питання, наводить приклади та робить оригінальні висновки, що віддзеркалюють його розуміння питання. При виконанні практичного завдання студент влучно застосовує системні знання програмового навчального матеріалу, переконливо обґрунтовує свої рішення, наводить приклади.

Оцінка дуже добре (B) 44-47 балів. Студент повно та глибоко розкриває та грамотно викладає теоретичні питання, надає оригінальні висновки, що віддзеркалюють його розуміння питання. Однак виявляються окремі неточності, несуттєві граматичні/стилістичні огріхи. При виконанні практичного завдання студент влучно застосовує узагальнені знання програмового навчального матеріалу, обґрунтовує свої рішення, наводить приклади.

Оцінка добре (C) 40-43 балів. Студент повністю розкрив теоретичні питання, а програмний матеріал викладено у відповідності до вимог, оригінальні висновки відсутні, виявляються неточності, граматичні/стилістичні огріхи, недбалість оформлення. Практичні завдання виконані в цілому правильно, але рішення та приклади не досить обґрунтовані.

Оцінка задовільно (D) 36-39 балів. Студент поверхово розкрив теоретичні питання, приклади та висновки відсутні або недоречні. Виявляються суттєві неточності, граматичні/стилістичні огріхи, недбалість оформлення. При виконанні практичних завдань студент припускається помилок за рахунок недостатнього розуміння програмового матеріалу.

Оцінка задовільно (E) 31-35 балів виставляється, коли студент розкрив окремі теоретичні питання, відповідь містить суттєві помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається значних помилок, не спроможний обґрунтувати відповідь.

Оцінка незадовільно (FX) 25-30 балів виставляється студенту, який не розкрив теоретичні питання і не спромігся виконати практичні завдання. Як правило, студент виявляє здатність до викладення думки лише на елементарному рівні.

Оцінка незадовільно (F) до 25 балів виставляється студенту, який не засвоїв програмовий матеріал або певний елемент його змісту, виявляє фрагментарні знання, які не дозволяють розкрити теоретичні питання і виконати практичні завдання. Такий студент не може викласти свою думку навіть на елементарному рівні.

В умовах застосування дистанційних технологій навчання організація поточного і семестрового контролю відбувається відповідно до «Порядку організації поточного та семестрового контролю із застосуванням дистанційних технологій навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (зі змінами)»

https://drive.google.com/file/d/15qM6nA_NtvOZxOYz4Hzc8D_ZNgnAiL_zz/view

Залік (100 балів) – бали визначаються додаванням балів, отриманих за роботу на практичних заняттях, самостійну роботу та модульну контрольну роботу, і становить максимум 100 балів. При отриманні менше 60 балів студент отримує «не зараховано» і має можливість перескладати залік.

11. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна (за потребою).

Доступ до інтернету, до сайту університетської бібліотеки і кафедри, до платформ MOODLE, GOOGLE MEET, ZOOM.

12. Рекомендована література

Основна

1. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібн. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. 3-тє вид., випр. і доп. К.: Каравела, 2012. 400 с. <https://moodle.kpnu.edu.ua/course/view.php?id=7754#section-0>
2. Максименко С.Д. Генетична психологія учіння людини: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 206 с.
3. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник. / за ред. Кісарчук З. К. Київ : ТОВ “Видавництво “Логос”, 2015. 207 с.
4. Психологічний супровід як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів : [методичний посібник] / Д.Г. Кравченко, О.М. Коқун, Н.М. Панасенко [та ін.] за ред.С.Д. Максименка. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2015.106 с.
5. Яблонко В.Я. Психолого – педагогічні основи формування особистості: Навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2008. 258 с.
6. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Педагогічна психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 168 с.

Додаткова

7. Дуткевич Т.В., Терещенко В.А. Вікова і педагогічна психологія (курс лекцій і практикум) : навч. посібник. Вид. 2-ге стереот. Кам’янець-Подільський : Медобори,

2012. 228 с.

8. Освітологія: хрестоматія: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі: Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. – К.: ВП «Едельвейс», 2013. 728 с.
9. Психолого-педагогічна робота у загальноосвітніх навчальних закладах з профілактики насильства над дітьми : Метод. посіб. / за заг. ред. Т. Цюман ; автори-упоряд. Т. Вовчок, Н. Степура, І. Даниленко та ін. Київ: ВПЦ «Експрес», 2009. 328 с.
10. Ролінський В.І. Насильство щодо неповнолітніх: проблеми, профілактика: Навч.-метод. посібник. Одеса: Ветаком, 2003. 220 с.
11. Теорія та практика управління професійним розвитком науково-педагогічних педагогічних працівників в умовах трансформаційних змін в освіті : кол. моногр. / Є. Р. Чернишова, Л. М. Колосова, Н. В. Любченко, М. Е. Морозова ; за наук. ред. Є. Р. Чернишової. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 296 с.
12. Чикун Л. М. Психологічне забезпечення впровадження відновних практик у закладі освіти: збірник матеріалів. Піщане. 2022. 85 с.

13. Рекомендовані джерела інформації

- Робоча програма навчальної дисципліни
- Текст лекцій.
- Плани практичних занять.
- Опубліковані власні навчально-методичні праці:
  1. Дуткевич Т.В. Методи інтерактивного навчання на практичних заняттях з психології. Методичні рекомендації. Кам'янець-Подільський, 2022. 84 с.
  2. Дуткевич Т.В., Терещенко В.А. Вікова і педагогічна психологія (курс лекцій і практикум) : навч. посібник. Вид. 2-ге стереот. Кам'янець Подільський: Медобори, 2012. 228 с.

- Засоби діагностики якості вищої освіти:
тестові завдання, завдання модульної контрольної роботи; питання заліку.
- Корисні ресурси Інтернету:

http://www.nbu.gov.ua	Бібліотека ім. В.І.Вернадського
http://www.mon.gov.ua	Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України
http://lib.meta.ua	Електронна бібліотека
http://www.lib.ua-ru.net	Студентська електронна бібліотека
http://library.kpnu.edu.ua/	Бібліотека К-ПНУ імені Івана Огієнка
http://kaf-psykholohii.kpnu.edu.ua/	Сайт кафедри психології освіти університету К-ПНУ імені Івана Огієнка
https://moodle.kpnu.edu.ua	Система Moodle університету К-ПНУ імені Івана Огієнка
elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/	Репозитарій університету К-ПНУ імені Івана Огієнка

ПРАКТИКУМ

Тема 1. Психологія освіти як галузь наукового знання. Психологічні особливості технологій освіти

Мета: схарактеризувати психологію освіти як галузь наукового знання. Розкрити психологічні особливості технологій освіти.

Методи: усна відповідь, дискусія, практичні завдання, підготовка есе «Роль психології у професії педагога», тестування знань.

Література:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / за наук. ред. О.В. Скрипченко. Київ : Каравела, 2016. 400 с.
2. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 128 с.
3. Максименко С.Д. Генетична психологія учіння людини: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 206 с.
4. Педагогічна психологія: підручник / М. Б. Євтух, Е. В. Лузік, Н. В. Ладогубець, Т. В. Ільїна. Київ: Кондор, 2015. 420 с
5. Освітологія: хрестоматія: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі: Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. Київ: ВП «Едельвейс», 2013. 728 с.

Хід заняття:

- Обговорення теоретичних питань плану.
  1. Поняття освіти.
  2. Предмет, принципи, завдання і структура психології освіти.
  3. Історичний огляд розвитку психології освіти.
  4. Психологія освіти в Україні.
  5. Психологічні відмінності традиційної й інноваційної стратегій організації освіти.
  6. Когнітивно-ремісничі й діяльнісні технології освіти.
  7. Компетентнісний і антропологічний підходи до

технологій освіти.

- Контроль самостійної роботи (1. Тема: Гуманістична парадигма освітнього процесу; 2. конспект: Кремень В.Г. Якісна освіта і нові вимоги часу. Освітологія: хрестоматія: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі: Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. К.: ВП «Едельвейс», 2013. С. 45-50).

- **Практичні завдання.**

- 1.Написання есе «Роль психології у професії педагога».
- 2.Складання майнд-карти поняття освіта.

Індивідуальна робота над запитаннями і психологічними завданнями

1.Визначте, хто є автором цієї концепції і яку назву вона отримала.

Згідно цієї концепції, розвиток дитини здійснюється через інтеріоризацію способів дій, існуючих у її найближчому оточенні. Вважаючи помилковим погляд про те, що зріла особа представлена вже в матеріальній структурі людського організму в зародковому стані, а в колективі вона знаходить свою реалізацію, автор стверджує, що вищі психічні функції (мовлення, теоретичне мислення, довільна увага, словесно-логічна пам'ять, уява, воля) ніяк не представлені в матеріальній структурі організму, а є природним результатом розвитку органічно представлених нижчих психічних структур: "процес культурного розвитку треба розуміти як зміну основної початкової структури і виникнення на її основі нових структур, що характеризуються новим співвідношенням частин".

2. Назвіть автора теорії:

А) Родоначалник однієї з наукових шкіл психології, який зосередив свої зусилля на розробці методології

психологічної науки, зокрема важливого для вікової та педагогічної психології принципу єдності свідомості й діяльності. Діяльність зумовлює формування психіки, яка, у свою чергу, є умовою виконання діяльності.

Б) Дослідження у галузі філософії освіти, розроблення засад людиноцентризму в освіті, шляхів інноваційного розвитку освіти (фундаментальна праця „Філософія людиноцентризму в освітньому просторі”).

3. Вставте пропущені слова:

а) “Зона найближчого розвитку – поняття, яке пояснює зв’язок ... і психічного розвитку дитини та їх залежності від провідної ролі...” (Л.С.Виготський).

б) “... у психології – конкретна, відносно обмежена в часі ступінь психічного розвитку індивіда і його розвитку як ... у сукупності закономірних фізіологічних й психологічних змін, не пов’язаних з індивідуальними особливостями”. (І.А.Зязюн).

в) “... перетворює і спрямовує життя суспільства, зберігаючи у ньому все те, що має цінність для людини; визначає стратегію і реалістичні умови розвитку суспільства, перетворюючи його із «суспільства сьогодні» на «суспільство завтра»; формує нове мислення, нове бачення смислу життя. Іншими словами, у такому контексті ... *виступає як засіб управління розвитком суспільства*” (С.О.Сисоєва).

г) В онтогенезі психіки людини має місце єдність ... і ... умов, у якій провідна роль належить ... (Г.С.Костюк).

Тестовий контроль знань

1. Вперше ідея вікового розвитку людини з’являється у працях:

- а) Жан-Жака Руссо;
- б) Аристотеля;
- в) Яна Амоса Коменського;

г) Г.Сковороди.

2. Кому з радянських психологів належить положення про те, що навчання веде за собою розвиток:

а) Г.С.Костюку;

б) О.М.Леонтьєву;

в) Д.Б.Ельконіну;

г) Л.С.Виготському.

3. Вставте пропущене слово. С.Л.Рубінштейн – розробляв принцип єдності, свідомості і ...

а) активності;

б) розвитку;

в) діяльності;

г) спілкування.

4. Оберіть правильну відповідь. Організатор психологічної науки в Україні, вчений психолог, фундатор науково-дослідного інституту психології України, який носить його ім'я.

а) Г.С.Костюк;

б) О.В.Запорожець;

в) П.І.Зінченко;

г) Л.С.Виготський.

5. Оберіть правильну відповідь. Хто з психологів розглядав вікові кризи психічного розвитку як результат порушення дитячо-родинних стосунків?

а) С.Д.Максименко;

б) В.А.Роменець;

в) З.Фрейд;

г) Ж.Піаже.

6. Визначте, хто з психологів обґрунтував наступне положення.

Формуючись у діяльності, психіка, свідомість у діяльності, в поведінці й виявляється. Діяльність і свідомість – не два різноспрямованих аспекти. Вони утворюють органічне ціле – не тотожність, але єдність.

Тема 2. Актуальні питання психології навчальної діяльності (учіння)

Мета: розкрити основні поняття теми, схарактеризувати навчальну діяльність як психологічне явище.

Методи: усна відповідь, дискусія, розв'язання психологічних задач, практичні завдання, тестування знань.

Література:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / за наук. ред. О.В. Скрипченко. Київ : Каравела, 2016. 400 с.
2. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 128 с.
3. Максименко С.Д. Генетична психологія учіння людини: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 206 с.
4. Методичні вказівки та матеріали для самостійної роботи з вікової та педагогічної психології (для студентів денної та заочної форми навчання): укладач Савицька О. В. Кам'янець-Подільський: ФОП Панькова А. С., 2019. 92 с.
5. Педагогічна психологія: підручник / М. Б. Євтух, Е. В. Лузік, Н. В. Ладогубець, Т. В. Ільїна. Київ: Кондор, 2015. 420 с.

Хід заняття:

- Обговорення теоретичних питань плану.
  1. Поняття про наuczіння та його види.
  2. Наuczіння – навчання – учіння: взаємозв'язок та відмінності.
  3. Психологічні закономірності засвоєння знань та формування понять.
  4. Фактори формування мислення у процесі навчання.
  5. Психологічні основи формування навичок та вмій.
  6. Вміння самостійно вчитись.
  7. Навчальна неуспішність, її причини та запобігання.

- Контроль самостійної роботи (конспект: Теорія специфічних рушіїв розвитку Г.С.Костюка. Максименко С.Д. Генетична психологія учіння людини: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. С. 67-75.).
- Практичні завдання.
  1. Складання майнд-карти до понять наuczіння, навчання, учіння.
  2. Складання схеми «Структура навчальної діяльності».
  3. Заповніть таблицю «Порівняльна характеристика рефлекторного та когнітивного наuczіння у людини» поданими фрагментами.
    - Усвідомлені, цілеспрямовані дії (експеримент, спостереження, осмислений самоконтроль, вправи)
    - Через потреби і емоції
    - Сенсомоторні навички
    - Моторне (вироблення ходи, управління рухами)
    - Поняття, мислення, теоретичні вміння
    - Через цілі й задачі
    - Пошук, спроби і помилки, що мають характер несвідомих автоматичних дій Сенсорне (стосується роботи органів чуття: розрізнення кольорів, звуків, форм; вміння спостерігати, впізнавати)
    - Сенсомоторне (письмо, вимова звуків)
    - Виконання дій під контролем сприймання (навчання танцям, співам)
    - Уявлення і практичні вміння
    - Практичне: а) фактичні знання; б) практичні операції та дії (калькулятор, машина)
    - Інтелектуальне: а) теоретичні знання (правила, закони); б) ідеальні операції мислення (синтез, узагальнення)

Порівняльна характеристика рефлексорного та когнітивного навчіння у людини

Характеристика видів навчіння	<i>Види навчіння</i>			
	Рефлексорне		Когнітивне	
Засоби вироблення нової поведінки і діяльності				
Спосіб управління				
Різновиди та їх приклади				
Результат				

Тестовий контроль знань

1. Навчіння шляхом імпринтингу передбачає:

- а) виникнення нових форм поведінки як умовних реакцій на початково нейтральний стимул;
- б) автоматичне миттєве пристосування організму до конкретних умов його життя з використанням практично готових з народження форм поведінки;
- в) набування людиною нового досвіду через засвоєння мови та спілкування.

2. Діяльність людини, спрямовану свідомою метою засвоїти певні знання, називають:

- а) навчанням; б) навчінням; в) учінням.

3. Індуктивний спосіб формування понять характеризується тим, що:

- а) учень знайомиться з системою теоретичних понять, а потім приходиться до їх конкретизації;

б) учень спочатку знайомиться з конкретними фактами, а потім на основі їх узагальнення приходить до наукового поняття;

в) послідовність у викладанні конкретних фактів та понять може змінюватись;

г) послідовність у викладанні конкретних фактів та понять не має значення.

4. Оберіть варіант, що правильно відображає послідовність формування понять:

а) дифузне (нечітке, аморфне) поняття, зближене з уявленням; виділення деяких зовнішніх ознак без розрізнення суттєвих і несуттєвих; виділення групи суттєвих ознак серед сукупності суттєвих і несуттєвих.

б) виділення деяких зовнішніх ознак без розрізнення суттєвих і несуттєвих; виділення групи суттєвих ознак серед сукупності суттєвих і несуттєвих; дифузне (нечітке, розмите) поняття, зближене з уявленням;

в) виділення групи суттєвих ознак серед сукупності суттєвих і несуттєвих; виділення деяких зовнішніх ознак без розрізнення суттєвих і несуттєвих; дифузне (нечітке, аморфне) поняття, зближене з уявленням;

г) дифузне (нечітке, розмите) поняття, зближене з уявленням; виділення групи суттєвих ознак серед сукупності суттєвих і несуттєвих; виділення деяких зовнішніх ознак без розрізнення суттєвих і несуттєвих.

5. Знайдіть найбільш повне і точне визначення вмінь:

а) Здатність використовувати свій досвід для виявлення суттєвих властивостей речей і успішного вирішення певних теоретичних чи практичних задач;

б) Здатність використовувати наявні факти, знання, оперувати ними для виявлення суттєвих властивостей речей і успішного вирішення певних теоретичних чи практичних задач;

в) Здатність використовувати свій досвід для виявлення сукупності властивостей речей і успішного вирішення

певних теоретичних чи практичних задач;

г) Здатність використовувати наявні факти, знання, оперувати ними для виявлення причин явищ.

6. У теорії поетапного формування розумових дій «орієнтувальна основа діяльності» означає:

а) уявлення про алгоритм виконання розумової дії;

б) внутрішній план виконання;

в) виконання дій у плані голосного мовлення;

г) виконання дій у матеріальній формі.

7. Мотиви учіння, які зумовлені життєвими цінностями особистості (матеріальний добробут, самовизначення, життєвий успіх тощо) мають назву:

а) внутрішні мотиви; б) зовнішні мотиви; в) особистісні мотиви; г) пізнавальні мотиви.

8. Мотиви, що спонукають людину до учіння як до своєї мети, є:

а) зовнішніми; б) внутрішніми; в) соціальними;

г) професійними.

9. Розвиток мислення у процесі учіння відбувається від:

а) образно-практичного до науково-логічного;

б) словесно-логічного до наочно-дієвого;

в) наочно-образного до наочно-дієвого.

10. Найкраще стимулює розуміння учнів такий спосіб навчання:

а) навчання шляхом експериментування;

б) навчання принципам;

в) навчання на прикладах.

11. Найкраще стимулює запам'ятовування учнів такий спосіб навчання:

а) навчання шляхом експериментування;

б) навчання принципам;

в) навчання на прикладах.

12. Найкращий спосіб навчання для розвитку мислення учнів:

а) навчання шляхом експериментування;

- б) навчання принципам;
- в) навчання на прикладах.

13. Оберіть правильну послідовність етапів навчання навичкам:

- а) детальний інструктаж, використання шаблонів (зразків), демонстрація зразка, тренування;
- б) демонстрація зразка, використання шаблонів (зразків), детальний інструктаж, тренування;
- в) демонстрація зразка, детальний інструктаж, тренування, використання шаблонів (зразків).

Підсумок заняття.

Тема 3. Актуальні питання психології навчання як співпраці педагога з учнями

Мета: розкрити основні поняття теми, схарактеризувати навчальну діяльність як психологічне явище.

Методи: усна відповідь, дискусія, розв'язання психологічних задач, практичні завдання, тестування знань.

Література:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / за наук. ред. О.В. Скрипченко. Київ : Каравела, 2016. 400 с.
2. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 128 с.
3. Максименко С.Д. Генетична психологія учіння людини: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 206 с.
4. Методичні вказівки та матеріали для самостійної роботи з вікової та педагогічної психології (для студентів денної та заочної форми навчання): укладач Савицька О. В. Кам'янець-Подільський: ФОП Панькова А. С., 2019. 92 с.
5. Педагогічна психологія: підручник / М. Б. Євтух, Е. В. Лузік, Н. В. Ладогубець, Т. В. Ільїна. Київ: Кондор, 2015. 420 с.
6. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності. Київ : Вища школа, 2017. 342 с.

Хід заняття:

- Обговорення теоретичних питань плану.
1. Психологія навчання як розділ психології освіти.
  2. Поняття про навчання та його психологічні механізми.
  3. Психологічний погляд на дидактичні принципи.
  4. Психологічні особливості теорій навчання від давнини до початку ХХ століття.
  5. Психологічні особливості теорій навчання у ХХ- на початку ХХІ століть.
  6. Класифікація і моделі навчання.

7. Психологічні основи змісту навчання.

8. Управління процесом навчання.

- Контроль самостійної роботи (конспект: Інтелектуальний розвиток як мета і засіб дистанційного навчання. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія / [М.Л. Смульсон, Ю.І. Машбиць, М.І. Жалдак та ін.] ; за ред. М.Л. Смульсон. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. С.70-79.)

- Розв'язання психологічних задач.

Задача 1. Вчитель може дати блискучий урок, але результат цього уроку для конкретного учня може дорівнюватись нулю.

Чи погоджуєтесь ви з таким твердженням? Наведіть конкретні приклади.

Задача 2. Дослідження (Л.С. Виготський та ін.) встановили, що мислення учня розвивається та стає більш мобільним, якщо вчитель зумів підібрати йому такі завдання, що знаходяться «у зоні його найближчого розвитку».

1. Поясніть формулу «навчання має забігати наперед розвитку», наведіть конкретні випадки.

2. Чому у деяких вчителів часто на уроках панують нудьга і бездіяльність?

Задача 3. З аналізу уроку: «Пригадується випадок. У школі, в одному і тому ж класі я відвідав уроки двох різних учителів. На обох уроках аналізували контрольні роботи: на першому - з історії, на другому – з української. На першому уроці учні були спокійні, зосереджені, уважно слухали свого вчителя. Тільки один учень, який сидів недалеко від мене, сказав своєму товаришу по парті (потім виявилось, що цей учень переведений з іншої школи):

- У тебе ж тільки дві помилки, а він поставив тобі шістку. Це ж несправедливо. Чого ти мовчиш?

- Не кажи дурниць, - відповів йому сусід по парті. – Іван Петрович ніколи не поставить несправедливої оцінки.

- Більше ні в кого не виникав сумнів у справедливості оцінок.

Зовсім по іншому пройшов урок у другого вчителя. Учні весь час хвилювалися. Більшість була явно незадоволена своїми оцінками. Посипались запитання, скарги:

- Чому мені поставили шістку? Хіба у мене більше помилок, ніж в інших?

- Ви мені двічі лічили одну й ту саму помилку.

- Ви ж самі казали, що тут можна ставити або тире, або двокрапку. Я поставив двокрапку, а ви порахували це за помилку. Це ж несправедливо!»

1. У чому, на вашу думку, така різниця в поведінці учнів під час аналізу контрольних робіт?

2. Які особливості і професійні риси цінують учні у педагога?

3. Яка роль мотивування оцінки вчителем?

4. У чому повинен проявлятися педагогічний такт вчителя в ситуації оцінювання знань учнів?

Задача 4. Вступ до уроку може істотно вплинути на сприйняття матеріалу. Як іноді починається пояснення? Вчитель каже: «Сядьте рівненько, закрийте книгу. Петренко не крутись. Припиніть розмови. Сьогодні у нас важка тема, дуже важкий матеріал...»

Безумовно, зібрати клас, залучити учнів до праці необхідно, але після слів «важкий», «складний» багато з них відчуває майже фізичну вагу того, що має бути – діти дуже сприйнятливі.

Досвідчений педагог, як правило, починає розмову інакше: «Подивіться, учні, як просто і цікаво! Як логічно і красиво можна вивести цю формулу!». Від цих слів навіть «найслабший підбадьориться», прагнучиме зрозуміти цей гарний і логічний висновок. У такого вчителя все виходить легко, ніби само собою.

1. Яку роль у реалізації принципу доступності у навчанні відіграє психологічний клімат на уроці?

2. Як психологічний клімат впливає на активність і свідомість учнів під час навчання?

Задача 5. У школі дитина в деяких випадках ніби розучується думати. За неї думає вчитель. Вчитель викладає ту інформацію, яка має бути засвоєна, ставить запитання і пропонує відповіді на них, формулює задачі і пояснює способи їх розв'язання. Учень повинен запам'ятати поданий матеріал, повторити його вдома, виконати вправи, необхідні для тренування навичок.

За якої організації навчання, за якого добору методів навчання може загальмуватися пізнавальна активність і самостійність учнів?

Запитання для обговорення.

1. У чому сутність розвивального навчання?
2. Яке навчання можна назвати проблемним?
3. Чи потрібна оцінка у початкових класах? Чому?
4. Назвіть можливі причини неуспішності школярів.
5. Як навчити учнів успішно вчитися?

Тестовий контроль знань

1. Розмежуйте наступні поняття на дві групи, на ті, що стосуються навчання, та ті, що стосуються учіння.

об'єкт управління, дидактичні задачі, учбові задачі, діяльність практична, діяльність вчителя, теоретична (пізнавальна) діяльність, діяльність учнів.

2. Визначте автора кожного з наступних тверджень (О.М. Леонт'єв, С.Д. Максименко, Ю.І. Машбиць, С.Л. Рубінштейн):

А. Мета генетичної психології особистості – вивчити умови, у яких процес перетворення змісту і форм власних психічних явищ, станів свідомості і способів дій зможе досягти такого рівня досконалості психічних механізмів діяльності, на якому виникає здатність робити відкриття чи винаходи, створювати художні образи.

Б.Учіння — це своєрідне проходження зовнішніх умов через внутрішні.

В.Учіння є особистісним присвоєнням знань, умінь, у процесі якого заданий зміст знань перетворюється через індивідуальний досвід учня, через його потреби та мотиваційну сферу.

Г.Навчання слід розглядати як систему, що включає навчальну діяльність вчителя і навчальну діяльність учнів.

3.Вставте пропущені слова:

А. Дж.Дьюї – американський філософ і педагог, реформатор освіти і основоположник філософії прагматизму, вважав, що дітей варто навчати виконувати конкретні завдання, а не навчати їх абстрактним ...

Б. Е.Торндайк – американський психолог, автор теорії навчання, що отримала назву «...».

В. Представник гештальтпсихології К. Коффка велику роль у навчанні відводив...

4.Загалом, знання відрізняються від інформації тим, що вони є:

- а) менш точними;
- б) соціальним явищем;
- в) психологічним явищем (підструктурою особистості).

5.Поняття *орієнтувальної основи дій* використовується у теорії:

- а) поетапного формування розумових дій;
- б) програмованого навчання;
- в) розвивального навчання;
- г) проблемного навчання.

Підсумок заняття.

Тема 4. Психологічні закономірності організації та розвитку уваги учнів в освітньому процесі. Управління педагогом пізнавальним процесом сприймання в учнів

Мета: розкрити основні поняття теми, схарактеризувати психологічні особливості організації та розвитку уваги і сприймання учнів.

Методи: усна відповідь, дискусія, лабораторно-практична робота, розв'язання психологічних задач, тестування знань.

Література:

1. Максименко С., Деркач Л., Кіричевська Е., Касинець М. Психологія когнітивних процесів: науковий посібник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С.Костюка. Київ: «Видавництво Людмила» 2022. 420 с.
2. Максименко С.Д. Генетична психологія учіння людини: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 206 с.
3. Методичні вказівки та матеріали для самостійної роботи з вікової та педагогічної психології (для студентів денної та заочної форми навчання): укладач Савицька О. В. Кам'янець-Подільський: ФОП Панькова А. С., 2019. 92 с.
4. Педагогічна психологія: підручник / М. Б. Євтух, Е. В. Лузік, Н. В. Ладогубець, Т. В. Ільїна. Київ: Кондор, 2015. 420 с.
5. Психологічний супровід як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів : [методичний посібник] / Д.Г. Кравченко, О.М. Кокун, Н.М. Панасенко [та ін.] за ред. С.Д. Максименка. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2015. 106 с.

Хід заняття:

- Обговорення теоретичних питань плану.
  1. Вікові особливості розвитку уваги здобувачів освіти.
  2. Організація уваги на навчальному занятті.

3. Управління розвитком різних видів уваги учня.
  4. Особливості розвитку сенсорно-перцептивної сфери здобувачів освіти.
  5. Організація педагогом сприймання учнів на уроці.
  6. Врахування педагогом індивідуально-типологічних властостей сприймання учнів.
- Контроль самостійної роботи (1. Конспект: Спиця-Оріщенко Н. Психологічні особливості розвитку особистості в ранньому юнацькому віці. Науковий Вісник МНУ імені В.О.Сухомлинського. Психологічні науки. № 1 (16), травень 2016. С.198-201. 2. Підбір психодіагностичних методик (2-3) на вивчення особливостей сприймання учня).

Лабораторно-практична робота

Тема: Залежність сприймання форми від активності дотику.

Мета: розкрити зв'язок активності сприймання та якості його образу; простежити і зафіксувати процес формування дотикового образу при пасивному і активному сприйманні; виявити особливості рухів в процесі мануального дотику.

Обладнання: набори плоских геометричних фігур із цупкого картону, окремо для досліду 1-го і для 2-го (по 3 фігури для кожного студента).

Хід роботи

Інструкція. Проводиться в парах. Виключається зорове сприймання у досліджуваного (пов'язка на очі). Тривалість дотикового обстеження не обмежена.

І дослід. У парі: один – експериментатор, другий – досліджуваний. Експериментатор повільно проводить контуром фігури по нерухомому вказівному пальцеві правої руки досліджуваного, який потім замальовує фігуру. Так само проводиться робота з 2-ю і 3-ю фігурами.

II дослід. Обмін ролями „експериментатор – досліджуваний”. Використовують фігури для досліду №2. Досліджуваний обстежує фігуру всією правою рукою (не класти фігуру на стіл), а потім робить малюнок. Так само проводиться робота з 2-ю і 3-ю фігурами.

Обробка результатів:

1. Заповнити таблицю

№ фігури	I дослід			II дослід		
	малюнок досліджуваного	дійсна форма	оцінка	малюнок досліджуваного	дійсна форма	оцінка
1						
2						
3						
Середня оцінка						

2. Зробити оцінку кожного малюнка досліджуваного в балах:

- 5 – малюнок точно відповідає оригіналу;
- 4 – у малюнку спотворені довжини сторін;
- 3 – у малюнку спотворені довжини сторін та кути;
- 2 – спотворено довжини, кути, пропущено один чи кілька елементів;
- 1 – подібність відсутня.

3. Знайти середню оцінку малюнків досліджуваного в дослідах №1 і №2.

Висновок. Студенти представляють та обговорюють результати виконаної роботи. У висновку висвітлити такі питання:

- 1. Коли оцінка точності сприймання форми на дотик вища?
- 2. Чим забезпечується точність сприймання форми на дотик?

3. Яка роль активності суб'єкта у формуванні образу сприймання?

Тестовий контроль знань

1.Сприймання – це:

- а) синтез відчуттів;
- б) відображення в голові людини окремих властивостей і якостей предметів та явищ при їх безпосередньому впливові на аналізатори;
- в) відображення предметів і явищ в цілому при їх безпосередньому впливові на аналізатори;
- г) відображення предметів і явищ в усій сукупності їх істотних властивостей і якостей;
- д) відображення предметів і явищ у цілому в усій сукупності їх властивостей і якостей при їх дії на аналізатори.

2. У якому рядку йдеться про сприймання?

- а) людина чує мелодію пісні, бачить знайомий пейзаж, букет квітів;
- б) людина відчуває зелений колір, смак, біль.

3. У чому виявляється осмисленість сприймання?

- а) у відносній постійності образу сприйнятого об'єкта;
- б) у відносній правильності відображення предметів;
- в) у розумінні суті сприйнятого об'єкта.

4. У якому рядку названі лише властивості сприймання?

- а) цілісність, константність, предметність, адаптація;
- б) предметність, осмисленість, константність, цілісність;
- в) сенсibilізація, цілісність, предметність;
- г) константність, адаптація, осмисленість, предметність.

5. Вставити пропущені слова в реченнях:

А.Увага – це ... і зосередженість ... на якомусь предметі, явищі, дійсності чи переживанні.

Б.Завдяки увазі ... об'єктів стає більш ясним, чітким.

В. Увага завжди ... в практичну діяльність і пізнання.

Г. В довільній увазі проявляється ... особистості.

6. У IV класі був проведений експеримент. Сформували п'ять груп школярів, що мали приблизно однаковий розвиток і успішність. Кожній групі прочитали один і той же уривок оповідання. Першій групі читали дуже швидко – за 2 хв., другій – за 4 хв., третій – за 6, четвертій – за 8 хв., п'ятій групі – дуже повільно – за 10 хв. При обчислюванні кількості відтворених думок отримали такі результати:

Тривалість читання, хв.	2	4	6	8	10
Середня кількість відтворених думок	6,3	7,2	9,5	9,1	5,2

Поясніть отримані результати. Від якої властивості уваги залежить кількість відтвореного матеріалу? Що заважає і що допомагає в даній ситуації прояву цієї властивості?

7. Вкажіть, які умови потрібні для виникнення і підтримання мимовільної, а які – довільної уваги учнів на уроці:

- постановка запитань і розв'язання невеликих задач протягом певного часу;
- особливості подразників, що впливають: їх новизна, абсолютна і відносна сила, контраст між ними, зміни в подразниках;
- усвідомленість поточних результатів діяльності у формі внутрішнього словесного звіту;
- найкращий розпорядок діяльності, створення звичних умов діяльності;

- e. пробудження інтересу до навчального матеріалу;
  - f. використання певних потреб, з задоволенням яких пов'язаний навчальний матеріал;
  - g. постановка істотно значущих цілей і задач діяльності;
  - h. емоційна привабливість навчального матеріалу.
8. У 8 класі до одного із стендів біля свого столу класний керівник прикріпила об'яву про батьківські збори, які мали б відбутися через 3 дні. У встановлений час з'явилося лише четверо батьків, і збори довелось перенести.

“А ми не знали!” – виправдовувались учні.

“Невже потрібно кожному окремо повторювати?” – обурювалась класний керівник. – “Ви ж у 8 класі, зовсім дорослі!”

Назвіть причини відсутності батьків.

Що не врахував класний керівник в організації уваги учнів?

9. Із поданих понять побудувати ряд так, щоб кожне попереднє поняття було родовим (більш загальним) щодо наступного.

Властивості уваги, відображення, мимовільна увага, психіка, увага, психічний процес, концентрація уваги.

10. Який вид уваги викликала студентка в учнів наступним способом викладу нової теми? В яких класах доцільно застосовувати такий прийом?

Вивчення теми “Займенник” студентка-практикантка почала таким чином: “Я вам розповім зараз про одне маленьке слівце, таке розумне, що просто не віриться. Це маленьке слово: хто?”

Постукали в двері, ви питаєте: “Хто?”. А якби не було цього малюка Хто, ви мусили б запитувати: “Це Маша? або тьотя, або сусід?”. А за дверима вам би увесь час відповідали: “Ні, ні, ні”.

І ви могли б так три години підряд запитувати й все одно не вгадали б. Стали б мокрими, як миші, розізлились б, не їли, не пили б, все тільки розпитували, розпитували. Але якщо ви запитаете: “Хто?” – в цьому коротенькому слівці сидять імена всіх на світі людей. Тому це слово називається “займенник” – замість імені. Діти уважно слухали. Вони не зводили очей з учительки, ловили її кожне слово.

11. Яка властивість уваги проявляється в описуваному випадку?

Про видатного філософа Лейбніца розповідають такий анекдотичний випадок. Одного разу дорогою додому вченого осяяла думка з приводу розв’язання задачі, над якою він тривалий час працював. Необхідно було зразу ж записати цю думку і використати її в розрахунках. Паперу в Лейбніца не було, але знайшовся шматочок крейди. Вчений підійшов до фаєтона, що стояв на вулиці, і на задній його стінці почав робити розрахунки. Пройшов певний час. Розрахунки були успішно закінчені, і Лейбніц із задоволенням подумав, що зараз він поїсть і відпочине. Але озирнувшись, він побачив себе далеко за містом серед поля. Виявилось, що захопившись розв’язанням задачі, Лейбніц не помітив як фаєтон рушив, а він ішов за ним, займаючись своїми розрахунками.

12. Правильне поєднання слова і показу, як відомо, відіграє важливу роль в організації уваги учнів. Так, наприклад, пояснення будови квітки вчитель може вести двома способами:

1) спочатку роздати дітям квітки, щоб вони звернули увагу на її будову, тоді розповісти про значення тичинок і маточок у житті рослин;

2) розповісти про роль тичинок і маточок у житті рослин, після чого роздати дітям квітки і запропонувати

відшукати в кожній квітці тичинки і маточки.

За якого способу пояснення діти звернуть увагу перш за все на запах і зовнішній вигляд квітки і меншою мірою на її суттєві особливості? У якому випадку і чому формуються більш точні поняття про тичинки і маточки?

13. Уважно прочитайте уривок опису природи з роману П.Мирного “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” і вкажіть, які види відчуттів і сприймань мали місце в героя роману.

“Надворі весна вповні. Куди не глянь – скрізь розвернулося, розпустилося, зацвіло пишним цвітом... Поле... що безкрає море – скільки зглянеш – розіслало зелений килим, аж сміється в очах. Над ним синім шатром розіп’ялося небо – ні хмариночки, ні плямочки, чисте, прозоре – погляд так і тоне... з неба, як розтоплене золото, ллється на землю блискучий світ сонця: на ланах грає сонячна хвиля; під хвилею спіє хліборобська доля... легесенький вітерець подихає з теплого краю; перебігає з нивки на нивку, живить, освіжає кожну билинку... І ведуть вони між собою тиху-таємну розмову; чутно тільки шелест жита, травиці... А згори лине жайворонкова пісня... Перериває її перепелячий крик... І все те зливається до купи в якийсь чудний гомін, вривається в душу... Гарно тобі, любо, весело!”.

Підсумок заняття.

Тема 5. Психологічні закономірності організації та розвитку пам'яті учнів в освітньому процесі

Мета: розкрити основні поняття теми, схарактеризувати психологічні особливості організації та розвитку пам'яті учнів.

Методи: усна відповідь, дискусія, лабораторно-практична робота, розв'язання психологічних задач, тестування знань.

Література:

1. Максименко С., Деркач Л., Кіричевська Е., Касинець М. Психологія когнітивних процесів: науковий посібник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С.Костюка. Київ: «Видавництво Людмила» 2022. 420 с.
2. Максименко С.Д. Генетична психологія учіння людини: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 206 с.
3. Методичні вказівки та матеріали для самостійної роботи з вікової та педагогічної психології (для студентів денної та заочної форми навчання): укладач Савицька О. В. Кам'янець-Подільський: ФОП Панькова А. С., 2019. 92 с.
4. Педагогічна психологія: підручник / М. Б. Євтух, Е. В. Лузік, Н. В. Ладогубець, Т. В. Ільїна. Київ: Кондор, 2015. 420 с.
5. Психологічний супровід як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів : [методичний посібник] / Д.Г. Кравченко, О.М. Кокун, Н.М. Панасенко [та ін.] за ред. С.Д. Максименка. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2015. 106 с.

Хід заняття:

- Обговорення теоретичних питань плану.
1. Особливості розвитку пам'яті учнів.

2. Управління процесами пам'яті учнів:
  - а) умови ефективного запам'ятовування;
  - б) процеси збереження і відтворення;
  - в) попередження забування.
3. Врахування педагогом індивідуальних особливостей пам'яті учнів.

- Контроль самостійної роботи (Підбір психодіагностичних методик (2-3) на вивчення особливостей пам'яті учня).
- Складання схеми «Види пам'яті та їх розвиток в учнів».

Лабораторно-практична робота

Тема: Закономірності довільного запам'ятовування.

Мета: розкрити залежність довільного запам'ятовування від установки особистості, оволодіти прийомами дослідження пам'яті.

Матеріал: два списки слів для запам'ятовування.

<i>Серія А</i>		<i>Серія Б</i>	
мрія	ліра	нива	буда
вода	нога	хода	доза
сажа	зима	дача	луна
гора	рота	мова	зоря
дума	шуба	рука	губа
коза	мода	пора	поза
вага	біда	каша	лапа
роса	лоза	сова	ноша

Хід роботи

1. Інструкція до серії А.

Вам зачитують слова. Ви уважно прослухаєте, нічого не записуючи. Після спеціального сигналу слід записати слова, які ви запам'ятали, їх послідовність не має значення.

2. Перевірка: викладач зачитує слова, а студенти відмічають записані правильно.

3. Інструкція до серії Б.

Вам прочитають ряд слів, який ви уважно прослухаєте. Після сигналу запишіть всі слова з буквою “О”, які ви запам'ятали.

4. Після читання слів серії Б викладач змінює інструкцію: “Записати не тільки слова з “О”, а всі, які запам'ятали.”

Обробка результатів.

Виконати підрахунки і заповнити таблицю.

Параметри порівняння	Серія А	Серія Б
1. Загальна кількість слів		
2. Серед них з буквою “О”		
3. Процент слів з буквою “О”		

Висновок. Порівняти числові результати серії А і серії Б та пояснити спостережувану різницю. Допоміжні питання до висновку про роль установки у довільному запам'ятовуванні:

1. Чому в серії А більша загальна кількість слів, але процент слів з “О” менший, ніж в серії Б?

2. Чи відтворили в серії Б слова без “О”? Який вид запам'ятовування при цьому виявився?

3. Обговоріть групові результати та подумайте, чому є випадки, коли в серіях А і Б продуктивність приблизно

однакова. Про яку індивідуальну особливість пам'яті це свідчить?

Тестовий контроль знань

1. Яке з наведених нижче визначень пам'яті є найточнішим і найповнішим?

Пам'ять – це:

- а) збереження раніше набутих вражень;
- б) основна умова набуття людського досвіду;
- в) збереження, запам'ятання і відтворення раніше сприйнятого;
- г) створення в голові людини образів раніше сприйнятого.

2. Назвіть вид пам'яті, який виявляється при запам'ятання змісту казки чи оповідання дитиною:

- а) рухова пам'ять; б) емоційна; в) словесно-логічна;
- г) образна.

3. Як зветься пам'ять, що характеризується швидким запам'ятанням матеріалу, негайним його відтворенням і дуже коротким збереженням?

- а) образною; б) мимовільною; в) короткочасною.

4. На які види поділяється запам'ятання залежно від участі мислення в його роботі?

- а) образне, механічне, словесно-логічне;
- б) образне, смислове, механічне;
- в) рухове, мимовільне, довільне, механічне;
- г) смислове, механічне.

5. Дайте психологічне пояснення вказаним нижче фактам.

А. Школярам першого, другого, третього класів і студентам запропонували розв'язати п'ять простих арифметичних задач на одну дію – додавання або віднімання двоцифрових чисел у межах ста. В другому досліді їм запропонували самим скласти п'ять аналогічних задач. В обох випадках досліджуваним несподівано для них пропонувалось пригадати умову і

числа розв'язаних або складених ними задач.

П.І.Зінченко констатує, що школярі першого класу при розв'язуванні задач запам'ятали майже в три рази більше чисел, ніж студенти. Студенти в другому досліді запам'ятали майже в 2,5 рази чисел більше, ніж при розв'язуванні задач.

Б. В одному досліді досліджуваним пропонувалося розкласифікувати предмети, зображені на картках. На кожній картці, крім зображеного предмета, було написано число. В цьому досліді добре запам'ятовувались предмети, а не числа. В другому досліді досліджувані розкладали ці ж картки за порядком зображених на них чисел. Вони тепер добре запам'ятовували числа і не запам'ятовували предмети. Про що свідчать дані досліджень?

В. Першій групі учнів пропонували запам'ятати зміст тексту шляхом чотириразового читання підряд, другій – дворазовим читанням і дворазовим відтворенням.

Через годину після заучування в першій групі матеріал пам'ятали на 76, в другій – на 52 відсотків, через 10 днів – відповідно на 72 і 25 відсотків (за В.С.Мерліним).

У якій групі повнота і міцність запам'ятання виявилися більшими? Чому?

Г. Дайте пояснення таким експериментальним даним: 50 відсотків беззмістовних складів забуваються через вісім годин після заучування, а 50 відсотків доступних для розуміння слів забуваються через 100 днів.

Д. Чи можна стверджувати, що ефективність запам'ятання зростає з кількістю повторень?

6. Визначте вид відтворення у наведених ситуаціях.

А. Учневі, який витяг екзаменаційну картку, у перший момент здається, що він усе забув, що він нічого не знає, а потім у пам'яті виникають окремі потрібні відомості, він все більше і більше напружує пам'ять,

намагається уявити те місце в підручнику, де викладено потрібний матеріал, на правій сторінці чи на лівій, вгорі чи внизу, і нарешті полегшено зітхає – він знає, що треба відповісти.

Б. Учень, готуючи домашнє завдання, знайшов потрібний параграф, почав його читати і радісно скрикнув: “Я це все знаю, вчитель розказував на уроці”, – а наступного дня учень на уроці не зміг усно розкрити зміст параграфа.

В. Учитель, починаючи урок, наказав учням закрити підручники, поставив перед ними питання і викликав одного з них до дошки. Викликаний учень, хвилинку подумавши, ґрунтовно і правильно відповів на поставлене запитання.

7. Коли ви повідомите учням той матеріал, який вважається найбільш складним або важливим: на початку, в середині чи в кінці уроку?

Підсумок заняття.

Тема 6. Психологічні закономірності організації та розвитку мислення учнів в освітньому процесі

Мета: розкрити основні поняття теми, схарактеризувати психологічні особливості організації та розвитку мислення учнів.

Методи: усна відповідь, дискусія, лабораторно-практична робота, розв'язання психологічних задач, тестування знань.

Література:

1. Максименко С., Деркач Л., Кіричевська Е., Касинець М. Психологія когнітивних процесів: науковий посібник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С.Костюка. Київ: «Видавництво Людмила» 2022. 420 с.
2. Максименко С.Д. Генетична психологія учіння людини: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 206 с.
3. Методичні вказівки та матеріали для самостійної роботи з вікової та педагогічної психології (для студентів денної та заочної форми навчання): укладач Савицька О. В. Кам'янець-Подільський: ФОП Панькова А. С., 2019. 92 с.
4. Педагогічна психологія: підручник / М. Б. Євтух, Е. В. Лузік, Н. В. Ладогубець, Т. В. Ільїна. Київ: Кондор, 2015. 420 с.
5. Психологічний супровід як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів : [методичний посібник] / Д.Г. Кравченко, О.М. Кокун, Н.М. Панасенко [та ін.] за ред. С.Д. Максименка. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2015. 106 с.

Хід заняття:

- Обговорення теоретичних питань плану.
  1. Особливості розвитку мислення учнів.
  2. Основи розвитку мислення учнів в освітньому процесі:

- а) розвиток наочного мислення;
  - б) розвиток словесно-логічного, абстрактного, понятійного, теоретичного мислення.
3. Формування критичного мислення.

- Контроль самостійної роботи (Підбір психодіагностичних методик (2-3) на вивчення особливостей мислення учня).
- Складання схеми «Види мислення та їх розвиток в учнів».

Лабораторно-практична робота

Тема: Дослідження впливу попереднього досвіду на спосіб розв'язування задач (методика А.С.Лачинса).

Мета: виявити залежність мислительних процесів від попереднього досвіду особистості, формувати самооцінку розумової діяльності, способи подолання стереотипності і шаблонності мислення.

Обладнання: Бланки по десять задач, однакових за змістом, але розташованих у різній послідовності.

У першому варіанті – спочатку розташовані складні задачі, а потім прості. В другому – навпаки.

Приклади бланків:

I варіант

N1. Дано три посудини, місткістю 37, 21 і 3 л. Як відміряти рівно 10 л?

N2. Дано три посудини: 37, 24 і 2 л. Як відміряти рівно 9 л?

N3. Дано три посудини; 39, 22 і 2 л. Як відміряти рівно 13 л?

N4. Дано три посудини: 29, 14 і 2 л. Як відміряти рівно 11 л?

N5. Дано три посудини: 38, 25 і 2 л. Як відміряти рівно 9 л?

N6. Дано три посудини: 28, 14 і 2 л. Як відміряти рівно 10 л?

N7. Дано три посудини: 27, 12 і 3 л. Як відміряти рівно 9 л?

N8. Дано три посудини: 30, 12 і 3 л. Як відміряти рівно

15 л?

N9. Дано три посудини: 28, 7 і 5 л. Як відміряти рівно 12 л?

N10. Дано три посудини: 26, 10 і 3 л. Як відміряти рівно 10 л?

II варіант

N1. Дано три посудини, місткістю 26, 10 і 3 л. Як відміряти рівно 10 л?

N2. Дано три посудини: 28, 7 і 5 л. Як відміряти рівно 12 л?

N3. Дано три посудини: 30, 12 і 3 л. Як відміряти рівно 15 л?

N4- Дано три посудини: 27, 12 і 3 л. Як відміряти рівно 9 л?

N5. Дано три посудини: 28, 14 і 2 л. Як відміряти рівно 10 л?

N6. Дано три посудини: 38, 25 і 2 л. Як відміряти рівно 9 л?

N7. Дано три посудини: 29, 14 і 2 л – як відміряти рівно 11 л?

N8. Дано три посудини: 39, 22 і 2 л – як відміряти рівно 13 л?

N9. Дано три посудини: 37, 24 і 2 л – як відміряти рівно 9 л?

N10. Дано три посудини; 37, 21 і 3 л – як відміряти рівно 10 л?

Хід роботи

Студенти розподіляються порівну на 2 групи. Розв'язання строго індивідуальне і у послідовності, визначеній у бланках.

Інструкція (однакова для обох варіантів): На Вашому бланку десять задач. Вам необхідно виконати елементарні арифметичні операції. Запишіть послідовність арифметичних дій, використаних при розв'язуванні кожної задачі у вигляді числового виразу. Розв'яжіть задачі послідовно від першої до десятої.

Обробка результатів:

1. Кожен досліджуваний підраховує число

раціональних і нераціональних рішень. Спосіб розв'язання вважається раціональним при використанні мінімально необхідної кількості арифметичних дій.

2. Після розв'язання задач студентами викладач з'ясовує раціональні способи рішення для варіантів I і II, заносючи групові результати у Таблицю на дошці:

Варіанти	Кількість способів розв'язання	
	раціональних	нераціональних
I варіант		
II варіант		

Висновок. Обговорення висновків, зроблених студентами. У висновку слід розкрити такі питання:

1. Поясніть числові результати з таблиці.
2. Як виявляється пізнавальна ригідність у процесі розв'язання задач?
3. Дайте коротку характеристику ригідності мислительних процесів, як її попереджувати у навчальному процесі?

Тестовий контроль знань

1. Знайдіть і обґрунтуйте найбільш точне і повне визначення мислення:

- а) процес відображення окремих конкретних предметів з їх істотними властивостями і якостями;
- б) відображення в голові людини предметів та явищ з їх істотними властивостями;
- в) процес безпосереднього відображення предметів та явищ у їх зв'язках і відношеннях;
- г) процес створення в голові людини образів предметів і явищ з їх внутрішніми і зовнішніми властивостями;
- г) процес опосередкованого і узагальненого відображення предметів і явищ в їх істотних зв'язках, властивостях і

відношеннях.

2. Яка мислительна операція допомогла Фалесу в VI ст. до н.е. виміряти висоту піраміди в такий спосіб: у той час, коли довжина його тіні дорівнювала його зросту, він виміряв довжину тіні піраміди і довідався про її висоту.

а) аналіз; б) узагальнення; в) аналогія; г) синтез;
д) порівняння.

3. Яке мислення за видом переважає при засвоєнні теоретичних знань і при здійсненні наукових відкриттів?

а) наочно-дійове; б) образне; в) логічне.

5. Знайдіть правильне твердження:

а) там, де немає питання, там немає і мислення;

б) там, де немає проблеми або задачі, там немає і мислення;

6. Коли учні знаходять X у рівнянні $X^2 - 3X + 2 = 0$, то що вони розв'язують?

а) проблемну ситуацію;

б) задачу.

7. Поняття – це форма мислення, що являє собою:

а) найповніше відображення предметів і явищ з їх якостями;

б) відображення за допомогою слова сутності об'єкта;

в) відображення зовнішніх і внутрішніх властивостей явищ і предметів з їх істотними зв'язками та відношеннями?

г) узагальнення предметів та явищ реального світу.

8. Знаряддям людського мислення є:

а) відчуття і сприймання; б) мова і мовлення; в) мова і сприймання, відчуття.

9. Які характерні особливості мислення проявляються в таких прикладах?

А. Учневі треба знайти, чому дорівнює один із кутів рівностороннього трикутника. Він міркує так: проти рівних сторін лежать однакові кути, сума всіх внутрішніх кутів трикутника дорівнює 180 градусів.

Отже величина одного кута трикутника дорівнює $180 : 3 = 60$ градусів.

Б. Прокинувшись вранці учень підходить до вікна і бачить, що земля, дерева, будинки вкриті снігом, а люди ходять тепло одягнені. Значить, уночі йшов сніг, а зараз надворі холодно.

10. Визначте види мислення, їх характерні особливості.

Першокласникам дали одноколірні цеглинки і запропонували викласти дві стінки. Потім перша група школярів повинна була викласти третю стінку (що з'єднала б перші дві), орієнтуючись на раніше викладені дві стінки. Друга група, споруджуючи третю стінку, не мала можливості порівнювати свою роботу з двома першими стінками.

У першій групі виявилось втрое більше учнів, які правильно розв'язали завдання, ніж у другій групі (за М.М.Шардаковим).

11. Роль уявлення в розв'язанні мислительної задачі.

- У книжковій шафі стоять два томи зібрання творів. В першому томі 300 сторінок, в другому томі 200 сторінок. В шафі завівся книжковий черв'як і став прогризати книги. Він прогриз від першої сторінки першого тому до останньої сторінки другого тому. Скільки сторінок прогриз книжковий черв'як?

Найбільш очевидна відповідь – “500 сторінок” – буде неправильною. Для правильного рішення задачі необхідно уявити собі, як звичайно розташовані в книжковій шафі книги, і тоді стає зрозумілою допущена помилка. Правильна відповідь: Книжковий черв'як не міг прогризти жодної сторінки, так як першу сторінку першого тому при звичайному розташуванні книг розділяє з останньою сторінкою другого тому тільки палітурка.

Підсумок заняття.

Тема 7. Актуальні питання психології виховання

Мета: розкрити основні поняття теми, схарактеризувати актуальні питання психології виховання, психологічні особливості подолання шкільного булінгу, конфліктів, агресивності.

Методи: усна відповідь, дискусія, практичні завдання, самодослідження, тестування знань.

Література:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / за наук. ред. О.В. Скрипченко. Київ : Каравела, 2016. 400 с.
2. Кулешова О. В., Міхеєва Л. В. Булінг в освітньому середовищі: аналіз, шляхи подолання // Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки. Херсон. 2019. Випуск 1. С. 154–158.
3. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 128 с.
4. Методичні вказівки та матеріали для самостійної роботи з вікової та педагогічної психології (для студентів денної та заочної форми навчання) : укладач Савицька О. В. Кам'янець-Подільський: ФОП Панькова А. С., 2019. 92 с.
5. Миськевич Т. Регулювання проблеми булінгу на законодавчому рівні: перші кроки України та світовий досвід. URL: <http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=comcontent&view=article&id=4110:regulyuvannya-problemi-bulingu-na-zakonodavchomu-rivni-pershi-kroki-ukrajini-ta-svitovij-dosvid&catid=8&Itemid=350>.
6. Педагогічна психологія: підручник / М. Б. Євтух, Е. В. Лузік, Н. В. Ладогубець, Т. В. Ільїна. Київ: Кондор, 2015. 420 с.
7. Яблонко В.Я. Психолого – педагогічні основи формування особистості: Навч. пос. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 258 с.

Хід заняття:

- Обговорення теоретичних питань плану.
  1. Предмет і завдання психології виховання.
  2. Психологічні закономірності формування особистості.
  3. Проблеми формування спрямованості особистості.
  4. Вплив потреби дитини у самоствердженні на її виховання.
  5. Поняття шкільного булінгу. Чинники поширення булінгу.
  6. Агресивність педагогів як чинник шкільного булінгу.
  7. Профілактика і подолання шкільного булінгу.

- Контроль самостійної роботи (Конспект: Попович Е.М. Особливості та структурні компоненти морального розвитку особистості юнацького віку. *Психологічні умови морального розвитку учнів професійно-технічних навчальних закладів*. Дис...канд. психолог. наук 19.00.07–вікова та педагогічна психологія. Київ, НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 237 с. С. 46-56.).

- **Практичні завдання.**
  1. Складання схеми «Види шкільного булінгу».
  2. Підготувати тези виховної бесіди із учнем, що систематично вчиняє насильство у закладі освіти.
  3. Виконати самодослідження за двома нижчеподаними психодіагностичними методиками.

Методика оцінки агресивності у відносинах А.Асінгера

Інструкція: Вам пропонуються 20 запитань, які є типовими життєвими ситуаціями. До кожного запитання є три варіанти відповіді. Виберіть, будь-ласка, той варіант, який характеризує вашу поведінку найбільшим чином.

1. Чи схильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового конфлікту?

1. Завжди
  2. Іноді
  3. Ніколи
- II. Як Ви поведетеся в критичній ситуації?
1. Внутрішньо кипите.
  2. Зберігаєте повний спокій.
  3. Втрачаєте самовладання.
- III. Яким вважають Вас однокласники?
1. Самовпевненим і заздрисним.
  2. Доброзичливим.
  3. Спокійним і незаздрисним.
- IV. Як Ви відреагуєте, якщо Вам запропонують відповідальну роботу?
1. Приймете її з деякими побоюваннями.
  2. Погодитесь без колівань.
  3. Відмовитесь від неї ради власного спокою.
- V. Як Ви поведитиметесь, якщо хтось з однокласників без дозволу візьме з Вашого столу зошит?
1. Видасте йому «по перше число».
  2. Примусите повернути.
  3. Запитаєте, чи не потрібно йому ще що-небудь.
- VI. Якими словами Ви зустрінете батька (матір), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше звичайного?
1. «Що це тебе так затримало?»
  2. «Де ти стирчиш допізна?»
  3. «Я вже почав(ла) хвилюватися».
- VII. Як Ви поведетеся за кермом автомобіля?
1. Чи прагнете обігнати машину, яка «показала вам хвіст»?
  2. Вам все одно, скільки машин вас обійшло.
  3. Помчете з такою швидкістю, щоб ніхто не наздогнав Вас.
- VIII. Якими Ви вважаєте свої погляди на життя?
1. Збалансованими.

2. Легковажними.
3. Вкрай жорсткими.

IX. Що Ви робите, якщо не все вдається?

1. Намагаєтеся звалити вину на іншого.
2. Змиритесь.
3. Станете надалі обережнішими.

X Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розбещеності серед сучасної молоді?

1. «Потрібно заборонити молоді вести себе розпусно».
2. «Потрібно створити молодим умови для організованого культурного відпочинку».
3. «І навіщо ми возимось із цією молоддю»

XI. Що Ви відчуваєте, якщо місце, яке б Ви хотіли зайняти, дісталось іншому?

1. «І навіщо я тільки на це нерви витрачав?»
2. «Видно, його фізіономія шефу приємніша».
3. «Може мені це вдасться іншим разом».

XII. Які почуття у вас виникають, коли ви дивитесь фільм жахів?

1. Страх.
2. Нудьгу.
3. Отримуєте щире задоволення.

XIII. Якщо через дорожню пробку Ви спізнюєтеся на урок?

1. Нервуватимете.
2. Спробуєте викликати поблажливість вчителів.
3. Засмутитесь.

XIV. Як Ви відноситеся до своїх спортивних успіхів?

1. Обов'язково прагнете виграти.
2. Цінуєте задоволення відчутти себе знову молодим.
3. Дуже сердитесь, коли програєте.

XV. Як Ви поступите, якщо з Вами погано обслужили в шкільній столові?

1. Стерпете, уникаючи скандалу.
2. Викличете офіціанта і зробите йому зауваження.
3. Відправитесь з скаргою до директора школи.

XVI. Як Ви поведетеся, якщо Вас образять в школі?

- 1.Поговорите з вчителем.
- 2.Влаштуєте скандал.
- 3.Дасте здачу.

XVII. Яка Ви людина?

- 1.Звичайна.
- 2.Самовпевнена.
- 3.Настирна.

XVIII. Що Ви відповісте друзів, з яким зіткнулися в дверях , якщо він почав вибачатися перед вами?

- 1.«Пробачте, це моя провина».
- 2.«Нічого, дурниці».
- 3.«А поуважніше Ви бути не можете?!»

XIX. Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?

- 1.«Коли ж, нарешті, будуть вжиті конкретні заходи?»
- 2.«Треба би ввести тілесні покарання».
- 3.Не «можна все валити на молодь, винні і вихователі!»

XX. Представте, що Вам належить наново народитися, але вже твариною. Якій тварині Ви віддасте перевагу?

- 1.Тигра або леопарда.
- 2.Домашню кішку.
- 3.Ведмедя.

Тепер уважно просумуйте підкреслені відповіді. Просумуйте номери відповідей.

45 і більше відповідей. Ви дуже агресивні, при тому нерідко буваєте невірноважені і жорсткі по відношенню до інших. Ви прагнете добратися до управлінських „верхів”, розраховуючи на власні методи, добитися успіху, жертвуючи інтересами оточуючих. І тому Вас не дивує неприязнь друзів, але при найменшій можливості Ви прагнете їх за це наказати.

36-44 балів. Ви в міру агресивні, проте успішно йдете по життю, оскільки у Вас достатньо самовпевненості.

35 і менше балів. Ви занадто миролюбні, що зумовлено

недостатньою впевненістю у власних силах і можливостях. Все ж таки більше рішучості Вам не завадить.

Методика діагностики толерантності (В.В. Бойко)

Інструкція: «Користуючись оцінками від 0 до 3 балів, висловте свою згоду чи незгоду з нижче поданими судженнями. 0 балів – цілком не згоден, 1 – частково згоден, 2 – переважно згоден, 3 – цілком згоден».

Шкала 1. Неприйняття чи нерозуміння індивідуальності іншої людини.

1. Повільні люди зазвичай діють мені на нерви.
2. Мене дратують метушливі, непосидючі люди.
3. Шумні дитячі ігри я переносити важко.
4. Оригінальні, нестандартні, яскраві люди діють на мене негативно.
5. Людина, яка не має недоліків, насторожила би мене.

Шкала 2. Використання себе в якості еталону при оцінці поведінки і образу думок інших людей.

6. Мене зазвичай виводить із рівноваги некмітлива людина.
7. Мене дратують любителі поспілкуватися.
8. Мені важко спілкуватися з байдужим для мене попутником у потязі чи літаку, розпочатий за його бажанням.
9. Мені важко розмовляти із випадковим попутником, який має знання нижче моїх.
10. Мені важко знайти спільну мову з людьми, які по інтелекту відрізняються від мене.

Шкала 3. Категоричність чи консерватизм в оцінці інших людей.

11. Сучасна молодь викликає неприємні відчуття своїм зовнішнім виглядом (зачіски, косметика, вбрання).

12. «Нові українці» зазвичай справляють неприємні враження своєю жадібністю.

13. Представники деяких національностей в моєму

оточенні мені несимпатичні.

14. Є тип чоловіків (жінок), яких я не виношу.

15. Терпіти не можу людей з низьким професійним рівнем.

Шкала 4. Невміння приховувати неприємні відчуття при зіткненні з некомунікабельними якостями партнерів.

16. Вважаю, що на грубість потрібно відповідати тим же.

17. Мені важко скривати, якщо людина мені чимось неприємна.

18. Мене дратують люди, які прагнуть в суперечці триматись своєї точки зору.

19. Мені неприємні самовпевненні люди.

20. Зазвичай мені важко утримуватись від зауважень озлобленій чи нервовій людині, яка штовхається в транспорті.

Шкала 5. Прагнення переробити, перевиховати партнерів.

21. Я маю звичку навчати оточуючих.

22. Невиховані люди обурюють мене.

23. Я часто лювлю себе на тому, що прагну виховати інших.

24. Я за звичкою постійно роблю комусь зауваження.

25. Я люблю керувати близькими.

Шкала 6. Прагнення підігнати партнера під себе, зробити його «зручним».

26. Мене дратують люди похилого віку, коли вони в критичну годину виявляються в міському транспорті чи в магазинах.

27. Жити в одній кімнаті з чужою людиною мені важко.

28. Коли інший не погоджується в чомусь з моєю правильною думкою, то зазвичай це дратує мене.

29. Я проявляю нетерпіння, коли зі мною сперечаються.

30. Мене дратує, якщо інша людина робить щось по-своєму, не так, як мені цього хочеться.

Шкала 7. Невміння вибачати іншим помилки, спричинені

вам неприємності.

31. Зазвичай я надіюсь, що моїм ворогам дістанеться по заслугам.

32. Мене часто дорікають в бурчанні.

33. Я довго пам'ятаю образи, які нанесені мені тими, кого я ціную чи поважаю.

34. Не можна прощати друзям чи знайомим безтактовні жарти.

35. Якщо інший торкнеться мого самолюбства, я на нього ображусь.

Шкала 8. Нетерплячість до фізичного чи психічного дискомфорту

36. Я осуджую людей, які плачуть в чужу жилетку.

37. Я не схвалюю своїх знайомих, які охоче розповідають про свої хвороби.

38. Я прагну відійти від розмови, коли хтось розпочне скаржитись на своє сімейне життя.

39. Зазвичай я без особливої уваги вислуховую сповідь друзів (подруг).

40. Мені іноді подобається розізнати кого-небудь з рідних чи друзів.

Шкала 9. Невміння пристосовуватися до характеру, звичкам і бажанням інших.

41. Як правило, мені важко йти на поступки іншим.

42. Мені важко спілкуватися з людьми, у яких важкий характер.

43. Зазвичай, мені важко пристосовуватись до нових людей в сумісній роботі.

44. Я прагну не підтримувати відношення з дивними людьми.

45. Частіше всього я з принципу наполягаю на своєму, навіть якщо розумію, що інший правий.

За кожною шкалою підраховується загальна сума балів. Максимальна кількість балів за кожною шкалою –15, загальна по всім шкалах –135. Чим вище число набраних

респондентом балів, тим вища ступінь його нетерплячості до оточуючих. Розгляд відповідей за окремими шкалами дозволяють виявити найбільш характерні аспекти і тенденції прояву комунікативної толерантності та інтолерантності.

Завдання із самодослідження.

1. Виконавши психодіагностичні методики, визначте, як рівень агресивності й толерантності вчителя впливає на його спілкування і стосунки з учнями?

2. Що, на Ваш погляд, може впливати на рівень агресивності й толерантності, як покращити ці якості?

Тестовий контроль знань

1. Повторювана навмисна поведінка, спрямована на завдання шкоди іншій людині або людям та приниження жертви – це:

- а) моббінг;
- б) насильство;
- в) конфлікт;
- г) булінг.

2. За дослідженням В.І.Ролінського, більшість сучасних підлітків:

- а) схвально оцінюють прояви насильства;
- б) засуджують насильство;
- в) байдужі до насильства.

3. Систематично повторювані психологічні утиски та насилля над особистістю з боку групи людей – це:

- а) моббінг;
- б) насильство;
- в) конфлікт;
- г) булінг.

4. Насильство з використанням сучасних засобів зв'язку (соціальні мережі інтернету, мобільні телефони) – це:

- а) вербальний булінг;
- б) фізичний булінг;

- в) троллінг;
  - г) кібербулінг.
5. Утвердження у закладі освіти організаційної культури на базі демократичних цінностей – це вид діяльності керівника
- а) організаційна;
  - б) аналітична;
  - в) соціально-психологічна;
  - г) мотивації і стимулювання.
6. Стиль управління, що є найсприятливішим для попередження насильства у закладі освіти:
- а) ліберальний;
  - б) авторитарний;
  - в) демократичний.
7. Метод управління, спрямований на координацію педагогічних впливів на агресивних учнів та їх жертв, що передбачає узгодження різних позицій вчителів стосовно випадків учнівських суперечок, конфліктів, сварок, булінгу – це:
- а) педагогічна рада;
  - б) батьківські збори;
  - в) педагогічний (психолого-педагогічний) консилиум;
  - г) громадське обговорення.

Підсумок заняття.

Тема 8. Робота педагога зі здобувачами освіти, які пережили психічну травму. Розвиток професійної свідомості й професіоналізму педагога

Мета: розкрити основні поняття теми, схарактеризувати психологічні особливості здобувачів освіти, які пережили психічну травму, умови розвитку професійної свідомості та професіоналізму педагога.

Методи: усна відповідь, дискусія, лабораторно-практична робота, тестування знань, узагальнення, систематизація.

Література:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / за наук. ред. О.В. Скрипченко. Київ : Каравела, 2016. 400 с.
2. Педагогічна психологія: підручник / М. Б. Євтух, Е. В. Лузік, Н. В. Ладогубець, Т. В. Ільїна. Київ: Кондор, 2015. 420 с
3. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник. / за ред. Кісарчук З. К. Київ : ТОВ “Видавництво “Логос”, 2015. 207 с.
4. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності. Київ : Вища школа, 2017. 342 с.
5. Теорія та практика управління професійним розвитком науково-педагогічних педагогічних працівників в умовах трансформаційних змін в освіті : кол. моногр. / Є. Р. Чернишова, Л. М. Колосова, Н. В. Любченко, М. Е. Морозова ; за наук. ред. Є. Р. Чернишової. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 296 с.
6. Чикун Л. М. Психологічне забезпечення впровадження відновних практик у закладі освіти: збірник матеріалів. Піщане. 2022. 85 с.

Хід заняття:

- Обговорення теоретичних питань плану.

1. Поняття про психічну травму та її наслідки для психічного здоров'я особистості.
  2. Особливості переживання психічної травми здобувачами освіти різного віку.
  3. Основні підходи до роботи педагога зі здобувачами освіти, які пережили психічну травму.
  4. Педагогічний професіоналізм (майстерність, культура, компетентність педагога) та його самовдосконалення.
  5. Педагогічна техніка і вміння педагога.
  6. Особливості самопрезентації педагога.
  7. В.О.Сухомлинський про майстерність мовлення педагога.
  8. Індивідуально-психологічні особливості професіоналізму педагога.
- Контроль самостійної роботи (1.Конспект: Дуткевич Т.В. Образ рідної природи як засіб посилення національно-культурної ідентичності в осіб з посттравматичним стресовим розладом. Наукові перспективи, № 6(36). 2023. С. 373-387; 2. Скласти програму самовдосконалення педагогічного професіоналізму).

Лабораторно-практична робота

Тема: Визначення самооцінки себе як педагога.

Мета: оволодіння прийомами визначення самооцінки професіоналізму, вміннями аналізувати вплив самооцінки професіоналізму на його розвиток.

Матеріал: список професійно важливих якостей педагога.

Хід роботи

Інструктаж. Заповнити таблицю. У колонці Професійні якості педагога студент записує 15, на його думку, важливих якостей педагога. У колонці *N* студент виставляє оцінку значущості кожної якості в ідеалі від максимальної 15 до мінімальної 1. Кожній якості повинно

відповідати одне число і – навпаки.

У колонці N_1 у такому ж порядку оцінка дається за тим, наскільки кожна з перелічених якостей виражена особисто у студента.

№ з/п	Професійні якості педагога	N	N_1	Різниця (P)	Квадрат різниці (P^2)
1					
2					
3...15					

Обробка результатів.

1. Колонки №№5-6 заповнюються у такому порядку:

№5 (P) – різниця між числами N- N_1 ;

№6 (P^2) – число з колонки P, піднесене до квадрату.

2. Знайти суму чисел в колонці P^2 (ΣP^2).

3. Визначається показник самооцінки (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена) за формулою:

$$r = 1 - 0.00075 \Sigma P^2.$$

4. Визначити рівень самооцінки, користуючись шкалою:

показник самооцінки в інтервалі [-1; 0,4[свідчить про її занижений рівень; [0.4 до 0.6[– адекватний; [0.6; 1] – завищений.

Висновок. Обговорення висновків, зроблених студентами. При складанні висновку розглянути такі питання:

1) роль самооцінки у розвитку і самовдосконаленні професіоналізму педагога;

2) як впливає неадекватна самооцінка на розвиток професіоналізму;

Тестовий контроль знань

1. Порушення прихильності у здобувача освіти, який пережив психічну травму, що виявляється як порушення усіх правил і кордонів людських стосунків – це:

а) амбівалентна прихильність; б) деформована прихильність; в) уникнення прихильності; г) негативна (невротична) прихильність.

2. Порушення прихильності у здобувача освіти, який пережив психічну травму, що виявляється як замкненість, похмурість, відмова від довірливих стосунків із навколишніми – це:

а) амбівалентна прихильність; б) деформована прихильність; в) уникнення прихильності; г) негативна (невротична) прихильність.

3. Реакція на психічну травму у вигляді регресивної поведінки (повернення до попередніх стадій розвитку), що включає енурез, смоктання пальця, дитячий лепет, бажання тримати постійно поряд із собою іграшку, притаманні дітям:

а) дошкільного віку; б) дошкільного і молодшого шкільного віку; в) молодшого шкільного віку; г) молодшого шкільного і підліткового віку.

4. Емоційні реакції на психічну травму у вигляді проблем зі сном, нічних кошмарів, дитячих страхів (боїться залишитися одна в кімнаті, постійно потребує уваги, боїться засинати тощо) притаманні дітям:

а) дошкільного віку; б) дошкільного і молодшого шкільного віку; в) молодшого шкільного віку; г) молодшого шкільного і підліткового віку;

5. Як називається комплекс властивостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності?
- а) професійна майстерність; б) професійна культура; в) професійна компетентність.
6. Глибокі професійні знання, навички та вміння, професіоналізм у галузі психології та педагогіки, досконала методика здійснення навчально-виховних заходів - це:
- а) педагогічна техніка; б) професійні здібності; в) професійна компетентність.
7. Конкретний інструментарій, навички й уміння організації та проведення різноманітних навчально-виховних заходів – це:
- а) педагогічна техніка; б) професійні здібності; в) професійна компетентність.
8. Рівень педагогічної майстерності, що характеризується ініціативністю, креативністю у професійній діяльності, самостійним конструюванням на основі рефлексивного аналізу оригінальних, педагогічно доцільних прийомів й способів взаємодії – це:
- а) досконалий рівень; б) базовий рівень; в) елементарний рівень; г) творчий рівень.
9. Оберіть варіант, де найбільш повно подано складові самопрезентації педагога:
- а) зовнішня складова (імідж, манери, рівень духовного розвитку, що виявляється у системі цінностей);
- б) внутрішня складова - цінності (загальнолюдські, національні, громадянські та ін.), до яких належать і педагогічні цінності;
- в) зовнішня складова (імідж, манери) та внутрішня складова (рівень духовного розвитку, що виявляється у системі цінностей);
- г) зовнішня складова і внутрішня складова.

10. Кому з українських учених належить вислів: «Майстерність, мистецтво застосування слова вихователя виявляється в тому, що він створює для учнів атмосферу, насичену душевністю, атмосферу шукань, відкриттів, не тільки наукових, суто пізнавальних, а й етичних, естетичних»?

а) І.А.Зязюн; б) В.Г.Кремінь; в) В.О.Сухомлинський; г) Г.С.Костюк.

Підсумок заняття.

Тема 9. Конфліктологічна культура педагога. Психологія педагогічної творчості

Мета: розкрити основні поняття теми, схарактеризувати психологічні особливості конфліктологічної культури та творчості педагога.

Методи: усна відповідь, дискусія, самодослідження, педагогічне проектування, тестування знань.

Література:

1. Дуткевич Т.В. Психологічні основи творчості особистості. Загальна психологія. Теоретичний курс. [текст] навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літератури, 2022. С. 280-358.
2. Дуткевич Т.В. Психологія конфліктності студентів педагогічних спеціальностей. Монографія. Київ: КНТ, 2021. 240 с.
3. Ільїна Н. М. Конфлікти в загальноосвітній школі : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2017. 183 с.
4. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
5. Психологія творчості («Подорожуючи до невідомого...») : Навчально-методичний посібник / Г. Б. Гандзілевська. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. 156 с.
6. Чикун Л. М. Психологічне забезпечення впровадження відновних практик у закладі освіти: збірник матеріалів. Піщане. 2022. 85 с.

Хід заняття:

- Обговорення теоретичних питань плану.
  1. Поняття конфліктологічної культури та її формування.
  2. Здатність педагога до управління конфліктами.
  3. Поведінкова складова конфліктологічної культури

вчителя.

4. Поняття про педагогічну творчість, її рівні та зміст.
  5. Педагогічна імпровізація.
  6. Педагогічне передбачення: поняття, рівні, фактори, методи.
  7. Педагогічне проектування.
  8. Управління розвитком педагогічної творчості.
- Контроль самостійної роботи (1. Підготувати есе «Значення конфліктологічної культури у діяльності педагога» (1-1,5 сторінки). 2. Запропонувати освітній проєкт (тема, мета, завдання, основні заходи).
  - **Практичне завдання.** Виконати самодослідження за двома нижчеподаними психодіагностичними методиками.

*Оцінка рівня компетентності у розв'язанні конфліктів
(П.Хепнер, Ч.Петерсен)*

Методика визначає, чи здатні Ви до ефективного розв'язання конфліктів, встановлює рівень компетентності у здатності до подолання конфліктів в організації.

Інструкція: Оцініть, будь ласка, наведені твердження у відповідності із запропонованою шкалою оцінювання: 4 бали – "цілком вірно", 3 бали – "швидше вірно"; 2 бали – "швидше невірно"; 1 бал – "невірно". Зважайте на те, що будь-які Ваші відповіді є цінними і не розглядаються як "правильні" чи "неправильні".

Опитувальник

1. Я маю власну методику розв'язання конфліктів.
2. Навіть у конфліктній ситуації я добре сприймаю всі деталі того, що відбувається.
3. Мій прогноз про те, як буде розвиватися конфлікт, майже завжди справджується.
4. Я вважаю, що можу розв'язати більшість проблем.

5. Я довіряю своїм здібностям розв'язувати складні ситуації.

6. Я завжди впевнений, що досягну мети й здолаю усі труднощі.

7. Зазвичай, я досить ефективно розв'язую конфліктні ситуації.

8. Більшістю рішень, прийнятих в умовах конфліктної ситуації, я залишаюся задоволеним.

9. Більшість проблем настільки складні, що я не в змозі їх розв'язати.

10. Більшість проблем я розв'язую в запальному стані.

11. Якщо мені вдалося залагодити конфліктну ситуацію, то я завжди намагаюся зрозуміти внаслідок чого це сталося.

12. Я завжди аналізую реакцію на конфлікт щойно втягнутих у нього людей.

13. На конфлікти я реаую так емоційно, що не можу пригадати про ефективні способи його розв'язання.

14. У конфлікті мені завжди важко координувати свої дії.

15. Обмірковуючи варіанти дій у конфлікті, мені завжди складно оцінити вірогідність їх успішності.

16. У конфліктній ситуації я часто виношу судження, яке в подальшому не справджується.

17. Якщо я помічаю ознаки напруженості, то спочатку все добре обмірковую, перш ніж діяти.

18. Якщо я зіштовхуюся з проблемою, то керуюся рішенням, яке найперше спало на думку.

Обробка результатів та їх інтерпретація

Підрахуйте загальну кількість балів. Якщо загальна кількість набраних Вами балів складає:

Від 18 до 48 балів – низький рівень компетентності у розв'язанні конфліктів;

Від 49 до 60 балів – середній рівень;

Від 61 до 72 балів – високий рівень.

Методика визначення самооцінки конфліктності

Методика дозволяє визначити рівень Вашої конфліктності, можливості критикувати оточуючих, спричиняти суперечки.

Інструкція. Виберіть у кожному запитанні один із трьох варіантів відповіді. Якщо на яке-небудь питання Ви не зможете знайти відповідь, то при підрахунку набраних балів припишіть цьому запитанню два бали.

Опитувальник

1. Уявіть, що в громадському транспорті починається суперечка. Що ви зробите?

- а) уникаю втручання в суперечку;
- б) я можу втрутитися, встати на сторону потерпілого, того, хто правий;
- в) завжди втручаюся і до кінця відстоюю свою точку зору.

2. На нараді Ви критикуєте керівництво за допущені помилки?

- а) завжди критикую за помилки;
- б) так, але залежно від мого особистого ставлення до керівництва;
- в) ні.

3. Ваш безпосередній керівник висловлює свій план роботи, який Вам здається нераціональним. Чи запропонуєте Ви свій план, який здається вам кращим?

- а) якщо інші мене підтримають, то так;
- б) зрозуміло, я запропоную свій план;
- в) боюся, що за це мене можуть позбавити преміальних.

4. Чи любите Ви сперечатися зі своїми колегами, друзями?

- а) тільки з тими, хто не ображається і коли суперечки не псують наші стосунки;
- б) так, але тільки з принципових, важливих питань;

в) я сперечаюся зі всіма і з будь-якого приводу.

5. Хтось намагається пролізти вперед Вас без черги.
Ваша реакція.

а) думаю, що і я не гірший за нього, теж намагаюся обійти чергу;

б) обурююся, але про себе;

в) відкрито висловлюю своє обурення.

6. Уявіть, що розглядається проект, у якому є сміливі ідеї, але є і помилки. Ви знаєте, що від Вашої думки залежатиме доля цієї роботи. Як Ви поступите?

а) висловлюся і про позитивні, і про негативні сторони цього проекту;

б) виділю позитивні сторони проекту і запропоную надати авторові можливість продовжити його розробку;

в) стану критикувати: щоб бути новатором, не можна допускати помилок.

7. Уявіть, що теща (свекруха) говорить Вам про необхідність економії і ощадливості, про Ваше марнотратство, а сама раз у раз купує дорогі старовинні речі. Вона хоче знати Вашу думку про свою останню покупку. Що Ви їй скажете?

а) що схвалюю покупку, якщо вона принесла їй задоволення;

б) говорю, що у цієї речі немає художньої цінності;

в) постійно лаюся, сварюся з нею через це.

8. У парку Ви зустріли підлітків, які палять. Як Ви реагуєте?

а) роблю їм зауваження;

б) гадаю: навіщо мені псувати собі настрій через погано вихованих підлітків;

в) якби це було не в громадському місці, то я б їх відчитав.

9. У ресторані Ви помічаєте, що офіціант обрахував вас:

а) у такому разі я не дам йому чайових, хоча і збирався

це зробити;

б) попрошу, щоб він ще раз, при мені, склав рахунок;

в) висловлю йому все, що про нього думаю.

10. Ви в будинку відпочинку. Адміністратор займається сторонніми справами, сам розважається, замість того щоб виконувати свої обов'язки: стежити за прибиранням в кімнатах, різноманітністю меню... Чи обурює Вас це?

а) я знаходжу спосіб поскаржитися на нього, нехай його покарають або навіть звільнять з роботи;

б) так, але якщо я навіть і висловлю йому якісь претензії, то це навряд чи щось змінить;

в) прискіплююся до обслуговуючого персоналу – кухаря, прибиральниці або зриваю свій гнів на дружині.

11. Ви сперечаєтеся з Вашим сином-підлітком і переконуєтеся, що він правий. Чи визнаєте Ви свою помилку?

а) ні;

б) зрозуміло, визнаю;

в) постараюся примирити наші точки зору.

Обробка результатів та їх інтерпретація

Кожна Ваша відповідь оцінюється від 1 до 4 балів. Оцінку відповідей Ви знайдете в запропонованій таблиці.

Відповідь	Запитання										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
а											
б											
в											

Від 30 до 44 балів. Ви тактовні. Не любите конфліктів. Умієте їх згладити, легко уникнути критичних ситуацій. Коли ж Вам доводиться вступати в суперечку, Ви враховуєте, як це може відобразитися на Вашому службовому становищі або товариських стосунках. Ви

прагнете бути приємним для оточуючих, але коли їм потрібна допомога, Ви не завжди наважуєтеся її надати. Чи не думаєте Ви, що тим самим втрачаєте пошану до себе в очах інших?

Від 15 до 29 балів. Про вас говорять, що ви конфліктна особа. Ви наполегливо відстоюєте свою думку, незважаючи на те, як це вплине на Ваші службові або особистісні відносини.

До 14 балів. Ви дріб'язкові, шукаєте приводу для суперечок, велика частина яких зайва. Любите критикувати, але тільки коли це вигідно Вам. Ви нав'язуєте свою думку, навіть якщо Ви не праві. Ви не образитеся, якщо Вас вважатимуть любителем поскардити.

Завдання із самодослідження.

1. Які позитивні та негативні риси можна відзначити у педагогічних конфліктах?

2. Опишіть можливу конфліктну ситуацію у закладі освіти та проаналізуйте її.

3. Яким чином можна підвищити рівень компетентності педагога до розв'язання конфліктів?

4. Як, на Ваш погляд, чи необхідно враховувати власний рівень конфліктності у конфліктних ситуаціях?

Тестовий контроль

1. Суперечність, яку особистість сприймає як значущу життєву проблему, що вимагає свого розв'язання і викликає активність з її подолання називається:

а) депресія; б) конфлікт; в) конфронтація; г) зіткнення.

2. Конфлікт, що позитивно впливає на структуру, динаміку і результативність соціально-психологічних процесів у закладі освіти й слугує для педагогів джерелом їх самовдосконалення і саморозвитку, називають:

а) конструктивним; б) деструктивним; в) відкритим; г) прихованим.

3. Суперечність, яка розгортається між конкурентними

інтересами, потребами, ролями педагога, призводить до виникнення:

- а) внутрішньоособистісного конфлікту;
- б) міжособистісного конфлікту;
- в) міжгрупового конфлікту;
- г) конфлікту між педагогом і групою працівників.

4. У випадку, коли учасниками конфлікту виступають підрозділи, неформальні групи педагогів – їх називають:

- а) внутрішньоособистісні конфлікти;
- б) міжособистісні конфлікти;
- в) міжгрупові конфлікти;
- г) конфлікти між педагогом і групою працівників.

5. Прагматичні, ділові і особистісно-емоційні конфлікти є різновидом конфліктів за:

- а) мотивацією учасників; б) статусом учасників;
- в) доцільністю; г) масштабом цілей.

6. Горизонтальні конфлікти, це конфлікти у яких:

- а) задіяні особи з однаковим соціально-професійним статусом
- б) беруть участь особи з різним соціально-професійним статусом
- в) задіяні особи як з однаковим, так і з різним соціально-професійним статусом
- г) не задіяні керівники.

7. Вертикальні конфлікти за участі керівника називають:

- а) конструктивними; б) деструктивними; в) міжособистісними; г) управлінськими.

8. Нерозв'язані конфлікти в закладі освіти призводять до:

- а) втрати управлінського часу;
- б) погіршення якості прийняття рішень;
- в) втрати кваліфікованих працівників;
- г) усі вищезазначені відповіді.

9. Створення принципово нових, високоефективних систем навчання., виховання та розвитку здобувачів освіти становить такий рівень педагогічної творчості, як:

а) імпровізаційний; б) частково-конструктивний;
в) системно-конструктивний.

10. Удосконалення в межах традиційних форм, методів, прийомів навчання та виховання здобувачів освіти становить такий рівень педагогічної творчості, як:

а) імпровізаційний; б) частково-конструктивний;
в) системно-конструктивний.

11. Розробка нових методів, форм, прийомів, засобів навчання та виховання школярів становить такий рівень педагогічної творчості, як: а) імпровізаційний; б) частково-конструктивний; в) системно-конструктивний.

12. Оберіть правильне твердження: а) адміністрація школи не може впливати на розвиток творчості вчителів; б) творчість педагога – це його особиста справа; в) адміністрація школи повинна створювати умови для педагогічної творчості вчителів.

Підсумок заняття.

Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни «Психологія освіти»

Значна частина навчального матеріалу, передбаченого робочою програмою, є предметом Вашої самостійної роботи.

Метою самостійної роботи є засвоєння студентами теоретичних питань навчальної програми, осмислення теоретичних знань і відпрацювання вмінь та навичок самоосвіти.

Самостійну роботу студент виконує у таких обов'язкових формах, як:

- домашньої роботи (опрацювання теоретичних питань, передбачених робочою програмою; виконання завдань самостійної роботи, визначених у планах практичних занять);
- аудиторної роботи (виконання тестових завдань з перевірки знань на кожному практичному занятті).

Деякі питання, терміни, положення, які розглядаються на лекції і практичних заняттях, Ви можете недостатньо розуміти, що потребує додаткового самостійного вивчення довідкової, наукової і навчальної літератури. Цей матеріал треба не тільки підібрати але і спеціально помітити, щоб запитати про нього у лектора або з'ясувати самому за допомогою підручника, словників та енциклопедій. У цьому випадку самостійна робота є не обов'язковою, тобто не передбачена у навчальній програмі.

Самостійна робота повинна бути чітко спланована на увесь період навчання. Самоконтроль щодо виконання навчальних завдань відповідно методичним рекомендаціям забезпечує подолання труднощів, які можуть виникнути при цьому та є необхідною умовою Вашої успішної роботи.

Навчальні матеріали студент отримує у бібліотеці університету, у тому числі через електронний репозитарій, а

також на сторінці навчальної дисципліни на платформі MOODLE.

Засвоєння навчальної дисципліни «Психологія освіти» спирається на знання, отримані Вами при вивченні дисциплін гуманітарного циклу під час здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Як правило, це психологія, педагогіка, філософія, історія, культурологія. У свою чергу, отримання студентами знань та вмінь з «Психології освіти» є необхідною умовою подальшого засвоєння навчальних курсів, що поглиблюють підготовку майбутніх педагогів.

Самостійне навчання буде ефективним тільки тоді, коли студент засвоює знання усвідомлено, а не переписує чужі конспекти.

Однак і добросовісне вивчення, і конспектування літератури не дають повного оволодіння навчальною програмою. Поряд з вивченням обов'язкових джерел важливо усвідомлено опрацьовувати додаткову літературу.

Робота з вивчення рекомендованої літератури є основним видом самостійної роботи студентів. Конспект курсу лекцій не може замінити підручник, оскільки під час лекцій немає можливості викласти увесь курс у повному обсягу. Крім того, завдяки самостійній роботі студент оволодіває навичками опрацювання не лише навчальної (підручники, посібники), але й наукової літератури (статті, монографії, дисертації, тези тощо), що є важливим чинником професійного самовдосконалення фахівця.

Опрацьовуючи підручник та рекомендовану літературу, важливо користуватися порадами викладача, що дасть можливість чітко усвідомити обсяг завдань та шляхів їх виконання за кожною темою у логічній послідовності розділів та тем.

Вивчаючи тему за навчальною й науковою літературою слід дотримуватися визначених технологічних кроків.

Щоб зрозуміти матеріал, перше сприйняття розділу або параграфу повинно бути спрямовано на виділення в ньому головного, центральної думки. Важливо прослідкувати, як ця думка розвивається та обґрунтовується. Після цього навчальний матеріал корисно поділити на завершені за змістом частини, виокремити головну думку кожної з них, продумати послідовність викладення думок та зв'язок між ними. Конспектувати необхідно тільки після того, коли матеріал до кінця зрозумілий. Конспект повинен бути скороченим викладом основного матеріалу першоджерела. Записувати рекомендується основну думку, а також невідомі Вам способи обґрунтування, визначення, розкриття термінології та понять. В окремих випадках конспект може являти собою тільки план та скорочені тези опрацьованого матеріалу. Стислий конспект є результатом напруженої розумової діяльності студента над змістом рекомендованих джерел інформації. Опрацьований та законспектований таким чином навчальний матеріал засвоюється найбільш повно та міцно. Конспектувати посібник та рекомендовану літературу доцільно у тому ж зошиті, у якому ведеться запис лекцій. Це дозволяє співвіднести матеріали конспектування рекомендованих джерел інформації та лекції, взаємно їх доповнити та систематизувати.

Якщо у Вас виникають питання, то Ви завжди можете звернутись із ними до викладача. Викладач призначає консультації, під час яких Ви матимете нагоду з'ясувати, уточнити, обговорити методику виконання та критерії оцінювання завдань самостійної роботи.

Бажаємо успіху!

ПИТАННЯ ДО ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

програмових результатів навчання здобувачів вищої освіти

1. Поняття освіти.
2. Предмет і принципи психології освіти.
3. Завдання і структура психології освіти.
4. Історичний огляд розвитку психології освіти.
5. Психологія освіти в Україні.
6. Основні поняття гуманістичної парадигми освітнього процесу. (гуманізм, гуманність, гуманізація, гуманітарна культура педагога).
7. Історичні витoki гуманістичної парадигми освітнього процесу.
8. Психологічні позиції представників сучасної гуманістичної психопедагогіки.
9. Порівняльний аналіз гуманістичної та раціоналістичної моделей освітнього процесу.
10. Психолого-педагогічні вимоги до гуманізації освітнього процесу.
11. Психологічні відмінності традиційної та іноваційної стратегій організації освіти.
12. Когнітивно-ремісничі технології освіти.
13. Діяльнісні технології освіти.
14. Компетентнісний підхід до технологій освіти.
15. Антропологічний підхід до технологій освіти.
16. Поняття про наuczіння та його види.
17. Наuczіння – навчання – учіння: взаємозв'язок та відмінності.
18. Психологічні закономірності засвоєння знань та формування понять.
19. Фактори формування мислення у процесі навчання.
20. Психологічні основи формування навичок та вмінь.
21. Вміння самостійно вчитись .
22. Навчальна неуспішність, її причини та запобігання.

23. Психологія навчання як розділ психології освіти.
24. Поняття про навчання та його психологічні механізми.
25. Психологічний погляд на дидактичні принципи.
26. Психологічні особливості теорій навчання від давнини до початку ХХ століття.
27. Психологічні особливості теорій навчання у ХХ- на початку ХХІ століть.
28. Класифікація і моделі навчання.
29. Психологічні основи змісту навчання.
30. Управління процесом навчання.
31. Особливості розвитку сенсорно-перцептивної сфери здобувачів освіти.
32. Організація педагогом сприймання учнів на уроці.
33. Врахування педагогом індивідуально-типологічних властивостей сприймання учнів.
34. Особливості розвитку пам'яті здобувачів освіти.
35. Управління процесами пам'яті учнів.
36. Врахування педагогом індивідуальних особливостей пам'яті учнів.
37. Особливості розвитку мислення здобувачів освіти.
38. Основи розвитку мислення учнів в освітньому процесі.
39. Формування критичності мислення.
40. Предмет і завдання психології виховання.
41. Психологічні закономірності формування особистості.
42. Проблеми формування спрямованості особистості.
43. Вплив потреби дитини у самоствердженні на її виховання.
44. Поняття шкільного булінгу.
45. Чинники поширення булінгу.
46. Агресивність педагогів як чинник шкільного булінгу.
47. Профілактика і подолання шкільного булінгу.
48. Поняття про психічну травму та її наслідки для психічного здоров'я особистості.
49. Особливості переживання психічної травми здобува-

чами освіти різного віку.

50. Основні підходи до роботи педагога зі здобувачами освіти, які пережили психічну травму.

51. Поняття та складові професійної свідомості педагога

52. Я-концепція педагога

53. Когнітивно-інструментальні складові професійної свідомості педагога

54. Професійне самовиховання педагога

55. Педагогічний професіоналізм: майстерність, культура, компетентність

56. Педагогічна техніка і вміння педагога

57. Особливості самопрезентації педагога

58. В.О.Сухомлинський про майстерність мовлення педагога

59. Поняття конфліктологічної культури та її формування.

60. Здатність педагога до управління конфліктами.

61. Поведінкова складова конфліктологічної культури вчителя.

62. Поняття про педагогічну творчість, її рівні та зміст.

63. Педагогічна імпровізація.

64. Педагогічне передбачення: поняття, рівні, фактори, методи.

65. Педагогічне проектування.

66. Управління розвитком педагогічної творчості.

67. Значення психодіагностики для організації освітнього процесу.

Відповіді на завдання тестового контролю знань

№ заняття	Номер тестового завдання										11	12	13
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
1	б	г	в	а	в	б	а	в	б	а			
2	б	в	б	а	б	а	в	б	а	б	в	а	в
3				в	а								
4	в	а	в	б									
5	в	г	в	г									
6	г	в	в	а	б	б	б						
7	г	а	а	г	в	в	в						
8	б	в	в	а	а	в	а	г	в	в			
9	б	а	а	в	а	а	г	г	в	а	б	в	

Практичне заняття 3

1. Навчання: об'єкт управління, дидактичні задачі, діяльність практична, діяльність вчителя.

Учіння: учбові задачі, теоретична (пізнавальна) діяльність, діяльність учнів.

2. А. С. Д. Максименко; Б. С. Л. Рубінштейн;

В. О. М. Леонт'єв; Г. Ю. І. Машбиць.

3. А. знанням; Б. спроб і помилок; В. наслідуванню.

Практичне заняття 4

5. А. спрямованість, свідомості; Б. сприймання; В. вплітається (включена); Г. воля.

6. Обсяг уваги. Дуже швидке читання зменшує обсяг уваги, а дуже повільне читання викликає відволікання уваги.

7. Мимовільна – б, е, h: довільна увага – а, с, d, f, g.

8. Не враховано закономірності мимовільної уваги.

9. Відображення, психіка, психічний процес, увага, мимовільна увага, властивості уваги, концентрація уваги.

10. Мимовільна увага;

11. Висока концентрація уваги;

12. Спосіб перший – повертає увагу до запаху і зовнішнього вигляду квітки; спосіб другий – формуються більш точні поняття про тичинки і маточки.

13. Види відчуттів і сприймань: зорові, дотикові, слухові, температурні. Сприймання руху і простору, природи.

Практичне заняття 5

6. А. Пригадування; Б. Впізнавання; В. Власне відтворення.

7. На початку.

Практичне заняття 6

9. А. Логічність міркувань;

Б. Опосередкованість мислення.

10. Наочно-образне мислення – у першій групі школярів; абстрактне мислення – у другій групі школярів;

ОЦІНКА СТУДЕНТАМИ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Діагностика студентами навчального заняття

№ з/п	Ви знаєте, що:	Відповідь		
1.	<p>Мета і зміст заняття та Ваша подальша робота з теми Вам:</p> <ul style="list-style-type: none"> - повністю зрозумілі (3); - частково (2); - не зрозумілі (0). 	3	2	0
2.	<p>Ви вважаєте, що:</p> <ul style="list-style-type: none"> - тема заняття логічно пов'язана з попереднім та наступним матеріалом, цей зв'язок Ви усвідомили (3); - тема заняття має зв'язок з попереднім матеріалом, але Ви його не усвідомили (2); - тема заняття не потребує зв'язку з попереднім матеріалом (1). 	3	2	1
3.	<p>На занятті Ви відчули:</p> <ul style="list-style-type: none"> - повний контакт з викладачем, працювали разом (3); - байдужість відсутність емоцій, нейтральність (2); - нервозність, пригніченість (0). 	3	2	0
4.	<p>Ви вважаєте, що:</p> <ul style="list-style-type: none"> - матеріал Ви зрозуміли повністю (4); - хотіли би зрозуміти більше (3); - основне – законспектувати (2). 	4	3	2
5.	<p>На Ваш погляд на цьому занятті:</p> <ul style="list-style-type: none"> - є необхідність, використанні ТЗН, наочності, вони використовувались (4); - для повного розуміння не вистачає використання ТЗН (3); - немає необхідності у використанні ТЗН (2). 	4	3	2

6.	Тема заняття Вам зрозуміла, тому що: - теорія підтверджувалася, науковими досягненнями, великою кількістю прикладів, зв'язком з практикою (4); - приклади з практичного використання цього матеріалу необхідні для повного розуміння, але їх було недостатньо (3); - немає необхідності у прикладах (2).	4	3	2
7.	Упродовж заняття у Вас: - постійно зростав інтерес до викладеного матеріалу (3); - інколи було цікаво (2); - не вдалось зацікавитись на занятті (0).	3	2	0
8.	Упродовж заняття Ви працювали: - творчо, брали участь в дискусії (3); - Ви зрозуміли, конспектували (2); - конспектували, не вникаючи у суть (1).	3	2	1
9.	Ви були на цьому занятті, тому що: - дуже важлива тема, дисципліна (3); - я завжди ходжу на заняття (2); - можна було і не приходити (1).	3	2	1
10.	Ваша робота може бути охарактеризована як: - повна самовіддача (4); - оптимальна трата сил та емоцій (3); - робота, яка не потребує морального та фізичного напруження (2).	4	3	2
Загальна сума:				

Оцінка ефективності вивчення навчальної дисципліни
«Психологія освіти»

Інструкція. Оцініть, будь-ласка: а) за 5-бальною шкалою ефективність вивчення навчальної дисципліни «Психологія освіти» за наявністю чи відсутністю поданих

критеріїв (умов); б) за 5-бальною шкалою дотримання особисто вами деяких умов у процесі здійснення розумової діяльності та при засвоєнні навчального матеріалу (див. бланк методики):

Бланк методики

	Критерії	Оцінка у балах
Ефективність вивчення навчальної дисципліни	Загальна атмосфера в ЗВО	
	Доброзичливі, високоінтелектуальні взаємини студентів, викладачів	
	Засоби підтримки смислових зв'язків під час викладання складних логічних схем (Використання алгоритмів, евристичних прийомів)	
	Інноваційно-інтелектуальна педагогічна діяльність (інтерактивні форми та методи викладання)	
	Ефект новизни при організації розумової діяльності студентів	
	Доступність вимог з боку викладачів у процесі використання інноваційних технологій	
	Особливості розумової діяльності студентів	Ієрархічне входження в інтелектуальну діяльність
Рівномірність та ритмічність у виконанні розумових операцій та вправ		
Раціональна організація розумової діяльності		
Системність та плановість у вирішенні інтелектуальних завдань		
Свідоме ставлення до інтелектуальної діяльності		
Культура розумової праці		

Обробка результатів.

При обробці даних визначається середнє значення за кожним з параметрів за формулою: суму балів за кожним параметром всіх випробуваних поділити на кількість студентів.

Інтерпретація результатів.

1. Культура розумової праці - система прийомів, способів, методів, звичок, що визначають стиль розумової діяльності особистості, її особистісне ставлення до цієї діяльності.

2. Раціональна організація розумової діяльності – вміння студентів самостійно та якісно, з найменшими зусиллями організувати та виконувати будь-яку розумову роботу.

3. Ієрархічне входження в інтелектуальну діяльність здатність поступово підходити до сприйняття та виконання інтелектуальних дій, поступова мобілізація та відповідне налаштування організму більш продуктивне здійснення цих процесів.

4. Рівномірність та ритмічність у виконанні розумових операцій та вправ – вироблення оптимального темпу розумової роботи з відповідним розподілом розумового навантаження протягом усього виконання навчальних завдань.

5. Системність та плановість у вирішенні інтелектуальних завдань - вміння студентів ретельно готуватись до навчальних занять та планувати порядок виконання завдань.

6. Свідоме ставлення до розумової діяльності – бажання студентів якісно виконувати розумові завдання, активне їх доручення до розумової роботи.

7. Активізація інноваційної діяльності педагога - впровадження новітніх педагогічних технологій, сукупність послідовних, цілеспрямованих дій педагога з модернізації, модифікації мети, змісту, організації, форм і методів навчання, адаптації освітнього процесу до сучасних умов.

8. Ефект новизни при організації мисленнєвої діяльності студентів – різноманітність та емоційна насиченість мисленнєвої діяльності, уникнення монотонності.

9. Засоби підтримки смислових зв'язків під час викладання складних логічних схем - забезпечення послідовного та безперервного переходу особистості на якісно новий ступінь інтелектуального розвитку, збирання моделей розуміння складних логічних схем у вигляді евристичних програм, алгоритмів та ін.

10. Доступність вимог до студентів з боку викладача - єдині, чітко сформульовані правила поведінки студентів забезпечують ефективне використання інноваційних технологій.

11. Підтримка доброзичливих високоінтелектуальних взаємин студентів та викладача – взаємоповага, врахування особливостей студентів, сприйняття кожного студента як суб'єкта освітнього процесу та носія унікальних інтелектуальних здібностей.

12. Створення позитивної атмосфери на заняттях – креативне середовище, що розвиває та стимулює розумову діяльність студента, відкритість інтелектуально-освітнього простору до запитів студента.

Т. В. Дуткевич

Психологія освіти: робоча програма і практикум

Навчально-методичний посібник

Підписано до друку 31.08.2023. Формат 60x84 1/16
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 30,0.

ТОВ «КНТ» Тел.(099) 555-19-80
E-mail:knt2012@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 581 від 03.08.2001 р.